МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА

Факультет економіки і підприємництва

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Допущено до захисту

«_____» _____2024 р.

Зав. кафедри, д.е.н., професор

_____ Прокопчук О.Т.

Кваліфікаційна робота магістра

РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Виконав – студент 2 курсу, групи 21м-ф освітньої програми «Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
Вдовиченко Родіон Олександрович

Науковий керівник – к.е.н., доцент
Мельник Катерина Миколаївна

Умань – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП ……..		4
РОЗДІЛ 1.	**ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ**……	6
1.1	Поняття, сутність та зміст банківської діяльності як об'єкту регулювання……..	6
1.2	Правові засади здійснення державного контролю за діяльністю банків в Україні……..	11
РОЗДІЛ 2.	**ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ** ……..	15
2.1	Національний банк, як орган державного регулювання банківської діяльності…….	15
2.2	Аналіз впливу іноземного капіталу на ефективність державного регулювання банківської діяльності	22
2.3	Дослідження виконання нормативів НБУ комерційними банками……	27
РОЗДІЛ 3.	**ОСНОВНІ ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**…….	35
ВИСНОВКИ……		45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……...		47
ДОДАТКИ……..		53

ВСТУП

За період функціонування системи банківського регулювання та нагляду в Україні були напрацьовані її основні теоретичні та методологічні положення. Під впливом глобалізаційних процесів, лібералізації руху капіталу, виникнення складних фінансових інструментів, інновацій на фінансовому ринку політика банківського регулювання та нагляду повинна трансформуватись відповідно до сучасних умов, тенденцій розвитку банківського сектора України та процесів, які відбуваються на світовому фінансовому ринку.

Дослідженням системи банківського регулювання та нагляду, зокрема її основних характеристик, особливостей розвитку, присвячені праці таких зарубіжних вчених: М. Арнона, Н. Дінсера, М. Драгі, Л. Драгоміра, М. Квінтіна, Е. Лаутса, Р. Левіна, П. Прайта, Дж. Сінкі, Дж. Старка, М. Тейлора та ін.

Серед вітчизняних науковців, які зробили вагомий внесок у дослідження цієї проблематики, такі фахівці: Б. Адамик, Є. Андрущак, О. Барановський, О. Васюренко, Н. Гребеник, І. Д'яконова, О. Заруцька, В. Коваленко, М. Коваленко, О. Колодізєв, М. Крупка, С. Лобозинська, В. Міщенко, О. Петрик, О. Сарахман, Л. Сисоєва, О. Скаско, Т. Смовженко, О. Хаб'юк, Н .Швець та ін.

Метою магістерської роботи є поглиблення теоретико-методичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи банківського регулювання та нагляду в умовах фінансової нестабільності України.

Для досягнення даної мети в роботі поставленні **такі завдання**:

– визначити теоретико-методологічні засади державного регулювання банківської діяльності;

– з'ясувати сутність, функції та структуру банківської системи;

– обґрунтувати необхідність здійснення державного регулювання банківської діяльності;

– охарактеризувати національний банк, як орган державного регулювання банківської діяльності;

– проаналізувати впливу іноземного капіталу на ефективність державного регулювання банківської діяльності;

– надати рекомендації щодо визначення основних шляхів забезпечення ефективного державного регулювання банківської діяльності в Україні.

Об'єктом дослідження є процес функціонування системи банківського регулювання та нагляду в Україні.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади, методичні підходів та практичні рекомендацій щодо державного регулювання банківської діяльності в Україні.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань у роботі використовувалися загальні та спеціальні методи наукового дослідження. Для аналізу теоретико-методологічних засад управління банківської діяльності використовувалися методи індукції та дедукції, аналізу та синтезу. Для формування більш глибокого уявлення про зарубіжний досвід банківського регулювання використовувався історичний та діалектичний методи. Факторний та порівняльний аналіз були використані при аналізі діяльності банків; на основі використання порівняльного, нормативно-розрахункового та балансового методів досліджено процес організації регулювання банківської діяльності в Україні. Також використовувався табличний, графічний та метод статистичних порівнянь.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти, які стосуються сфери банківського регулювання та нагляду, постанови, положення, інструкції Національного банку України, статистичні матеріали Незалежної асоціації банків України, Асоціації українських банків, фінансова звітність банків, аналітичні матеріали Національного банку. Теоретичну та методологічну основу дисертаційної роботи формують наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних учених у сфері банківського регулювання та нагляду; матеріали міжнародних конференцій з цієї тематики; періодичні видання; монографії; аналітичні документи центральних банків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

1.1 Поняття, сутність та зміст банківської діяльності як об'єкту регулювання

Для формулювання визначення «банківська діяльність» необхідно проаналізувати наукові праці провідних вчених, чинним законодавством України та міжнародно-правовими актами, в тому числі нормативно-правовими актами ЄС. Досліджуючи банківську діяльність, професор Орлюк О. П. зазначає, що «фінансова діяльність держави в банківській сфері полягає в тому, щоб, спираючись на закони ринкової економіки, впливати на розвиток кредитно-фінансових інститутів, сприяти отриманню ними прибутків, а завдяки цьому – підтримувати стабільність усієї кредитно-банківської системи та довіру до неї населення» [33, с. 49]. Вищевикладене дає підставу стверджувати, що банківська діяльність носить публічний фінансово-правовий характер.

Професор І. А. Безклубий вважає, що законодавче визначення є дещо звуженим, оскільки містить лише перелік трьох так званих класичних видів послуг, які банківські установи можуть надавати своїм клієнтам. Однак без отримання банківської ліцензії не дозволяється здійснювати одночасно діяльність із залучення вкладів та інших коштів, що підлягають поверненню, надання кредитів, а також ведення рахунків. Відповідна діяльність може здійснюватися банком за умов дотримання ним встановлених законодавством спеціальних економічних нормативів (наприклад, обов'язкове формування мінімального статутного капіталу та резервного фонду, нормативи ліквідності) та застережень (наприклад, збереження банківської таємниці, здійснення фінансового моніторингу), наявності фахового персоналу, технічних засобів, створення інфраструктури (наприклад, організація філій, відділень, центрів), постійного розширення та зростання якості банківських послуг [4, с. 65].

Поняття «банківська діяльність» тісно пов’язане з поняттям «банк», а сам банк є особливим фінансовим інститутом, який покликаний здійснювати банківську діяльність. Так, наприклад, вчена Т. А. Латковська, визначає банківську діяльність як: – «особливий вид господарської діяльності, що систематично здійснюється спеціальними суб’єктами (банками) на підставі ліцензії (дозволу) НБУ, спрямовану на здійснення банківських операцій та надання банківських послуг, функціонування та розвиток банківської системи, реалізацію грошово-кредитної політики держави… Банківська діяльність є особливою, оскільки вона не припускає можливості об’єднання її з іншими видами господарської діяльності» [17, с. 91, 92].

Як, зазначала професор Воронова Л. К., визначення поняття «банк», яке наведено законодавцем у ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [37] зумовлено підходом законодавця до визначення змісту іншої фундаментальної категорії – банківської діяльності. Запропоноване нормативне визначення категорії «банківська діяльність» фактично зводить її зміст лише до трьох банківських операцій, які банки мають право здійснювати на підставі банківської ліцензії. Але, безумовно, зміст указаної категорії набагато ширше, оскільки: по-перше, надаючи клієнтам банківські послуги, банки здійснюють значно більшу кількість банківських операцій, перелік яких наведено у ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність»; по-друге, при здійсненні власної діяльності банки вступають не лише у приватноправові відносини з клієнтами з метою надання їм банківських послуг, але й стають учасниками широкого кола правовідносин, які виникають у процесі державного регулювання банківської діяльності та регулюються імперативним методом [50, с. 305].

Банківська енциклопедія тлумачить поняття банківської діяльності, як «сукупність правових дій, що здійснюється певними суб`єктами у формі, яка вимагається законом та договором» [2].

При цьому не слід забувати як про регуляторну, так і про банківську діяльність, що здійснює сам центральний банк країни НБУ. Визначене

законодавчими актами України право банків та кредитних установ реалізувати статутні функції та повноваження, здійснювати банківські операції в інтересах юридичних та фізичних осіб, надавати їм на підставі отриманих ліцензій банківські послуги, а також здійснювати в межах наданої компетенції іншу дозволену діяльність від свого імені та за власний рахунок [2, с. 53].

Також І. А. Безклубий формулює визначення поняття «ліцензована банківська діяльність» як підприємницька діяльність банку на підставі ліцензії НБУ з надання фінансових послуг фізичним та юридичним особам шляхом залучення грошових коштів та їх розміщення, а також здійснення розрахункових операцій, операцій з цінними паперами і валютними цінностями, та інших банківських операцій з метою отримання прибутку) і «неліцензована банківська діяльність» як підприємницька діяльність банку з надання відплатних фінансових та інших послуг фізичним та юридичним особам, що не передбачає здійснення банківських операцій [4, с. 66]. При цьому варто наголосити, що вище зазначений вчений запропонував визначення банківської діяльності комерційних банків, вказавши, що це підприємницька діяльність, а за Господарським кодексом України така діяльність має на меті отримання прибутку, що виключається для діяльності НБУ.

Сукупність базових (виключних) та/або окремо взятих небазових (додаткових, допоміжних тощо) банківських операцій і правочинів, які спрямовані на отримання прибутку і здійснюються банками та іншими кредитно-фінансовими установами, і які становлять виключні правоздатність та вид діяльності вказаних суб’єктів господарювання, з приводу грошей, цінних паперів, валютних цінностей та інших фінансових інструментів як засобів платежу, заощадження і товару [14, с. 7]. Наведене визначення, на нашу думку, є більш економічним.

У цьому контексті варто наголосити, що Закон України «Про банки і банківську діяльність» у ст. 47 містить перелік операцій, що можуть здійснювати банки на території України (рис.1.1)

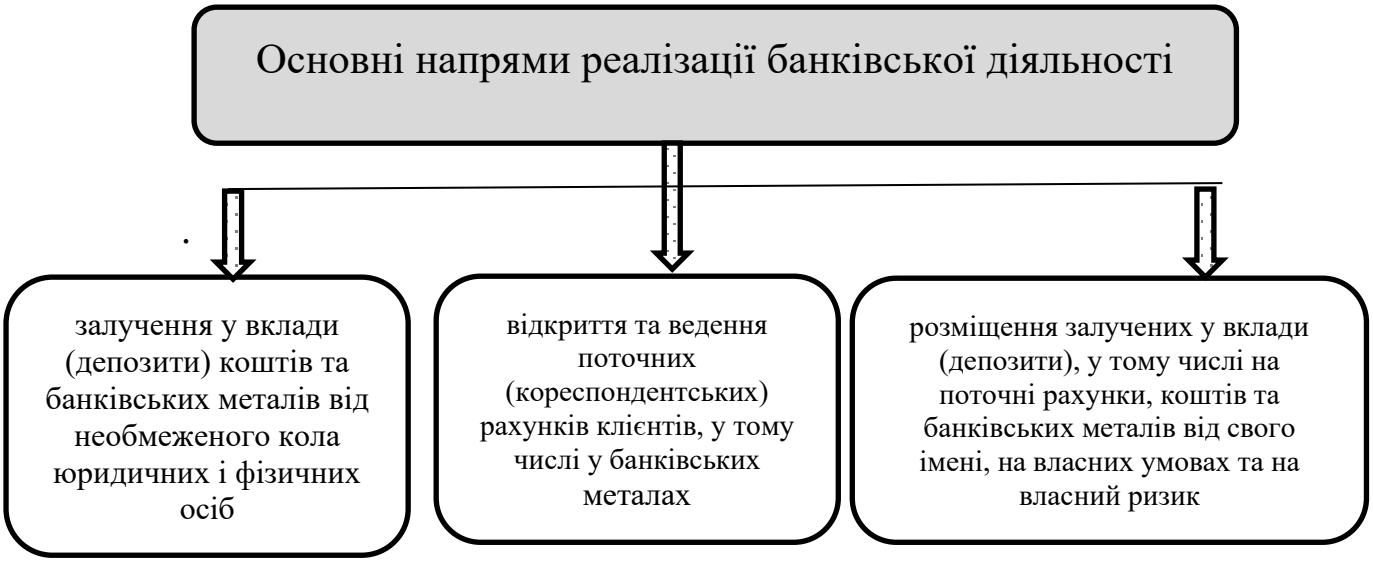

Рис. 1.1. Основні напрями банківської діяльності в Україні

У фінансово-правовій літературі обґрунтовано наголошується на необхідності розмежування діяльності банків, що здійснюється за допомогою банківських операцій (наприклад, приймання вкладів юридичних і фізичних осіб) та діяльності суб'єкта, яка не передбачає відповідних техніко-юридичних дій (наприклад, надання консультаційних та інформаційних, електронних та інформаційно-довідкових послуг щодо банківських операцій).

Професор А. О. Селіванов вважає, що банківські операції, які відображають банківську діяльність, це по суті, угоди, які за своєю правовою природою спрямовані на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків. Вони складають предмет діяльності банків, наприклад, приймання вкладів, облік векселів, відкриття банківського рахунку та інші [3, с. 26].

На нашу думку, виходячи з аналізу різних наукових підходів до трактування визначення поняття «банківської діяльності» та дещо звуженим його законодавче тлумачення, необхідно уточнити та розширити поняття «банківської діяльності» у ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [37] разом з його основними ознаками. Пропонуємо наступне формулювання: «банківська діяльність – це діяльність фінансової установи, яка є юридичною особою, що створена у формі акціонерного товариства або кооперативного банку, має сформований статутний капітал відповідно до

нормативів НБУ, отримала банківську ліцензію та здійснює банківські та фінансові послуги відповідно до ст. 47 цього Закону з метою отримання прибутку».

В нашій країні реалізації функцій нагляду за діяльністю комерційних банків покладено на Національний банк України (НБУ), при цьому найбільш важливими завданням та функціями реалізації банківського нагляду визначаються функціями та завданнями, що реалізує НБУ у відповідності до проведення єдиної державної політики у сфері кредитування, депозитних операцій, грошового обігу, зміцнення грошової одиниці країни, координування банківської діяльності та реалізації міжбанківських розрахунків (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Основні завдання державного регулювання діяльності банків

Основою банківського нагляду НБУ є формування найбільш ефективної системи захисту інтересів вкладників та кредиторів комерційних банків, швидкого реагування на події, котрі дестабілізують їх діяльність. Таким чином, найбільш важлива місія НБУ – захистити діяльність банків від значних комерційних ризиків і захистити інтереси споживачів банківських послуг.

1.2. Правові засади здійснення державного контролю за діяльністю банків в Україні

В Україні процес формування нормативно-правового поля банківської справи розпочався з моменту проголошення незалежності. З огляду на важливість банківського регулювання для стабільного розвитку економіки, існує спеціальне законодавство, що регулює цю галузь.

Основу банківського законодавства становить Конституція України. Всі закони та нормативно-правові акти повинні враховувати принципи та положення Основного Закону держави. Ці документи сприяють формуванню адекватної правової інфраструктури в країні, де діє принцип верховенства закону.

Аналізуючи інфраструктуру нормативно-правового регулювання банківської діяльності в Україні, необхідно відзначити чотири взаємопов'язаних рівні (рис. 1.3).

Джерелом законодавства у банківській сфері виступає Конституція нашої країни, яка закріплює фундаментальні основи правового регулювання та розвитку української банківської системи. У свою чергу, норми Конституції України деталізуються та конкретизуються у спеціальних нормативно-правових актах та нормах відповідних законодавчих актів.

Законодавство України, що забезпечує регулювання банківської системи поділяються на спеціальні та загальні. Норми загальних законів використовуються у тому випадку, коли спеціальні норми не встановлюють будь-яких інших правил або ж обмежень, або д коли спеціальне регулювання є недосконалим чи суперечливим [52, с.341]. До цих законів належать, зокрема, Закон України «Про банки і банківську діяльність» та «Про Національний банк України». Щодо законів, які регулюють більш широкий спектр правовідносин, і хоча вони менше стосуються банківської діяльності, вони є частиною профільних законів, зокрема: Закони України «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про іпотеку», «Про

електронний цифровий підпис», «Про Фонд гарантування вкладень фізичних осіб», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України», «Про забезпечення вимог кредиторів і реєстрацію обтяжень».

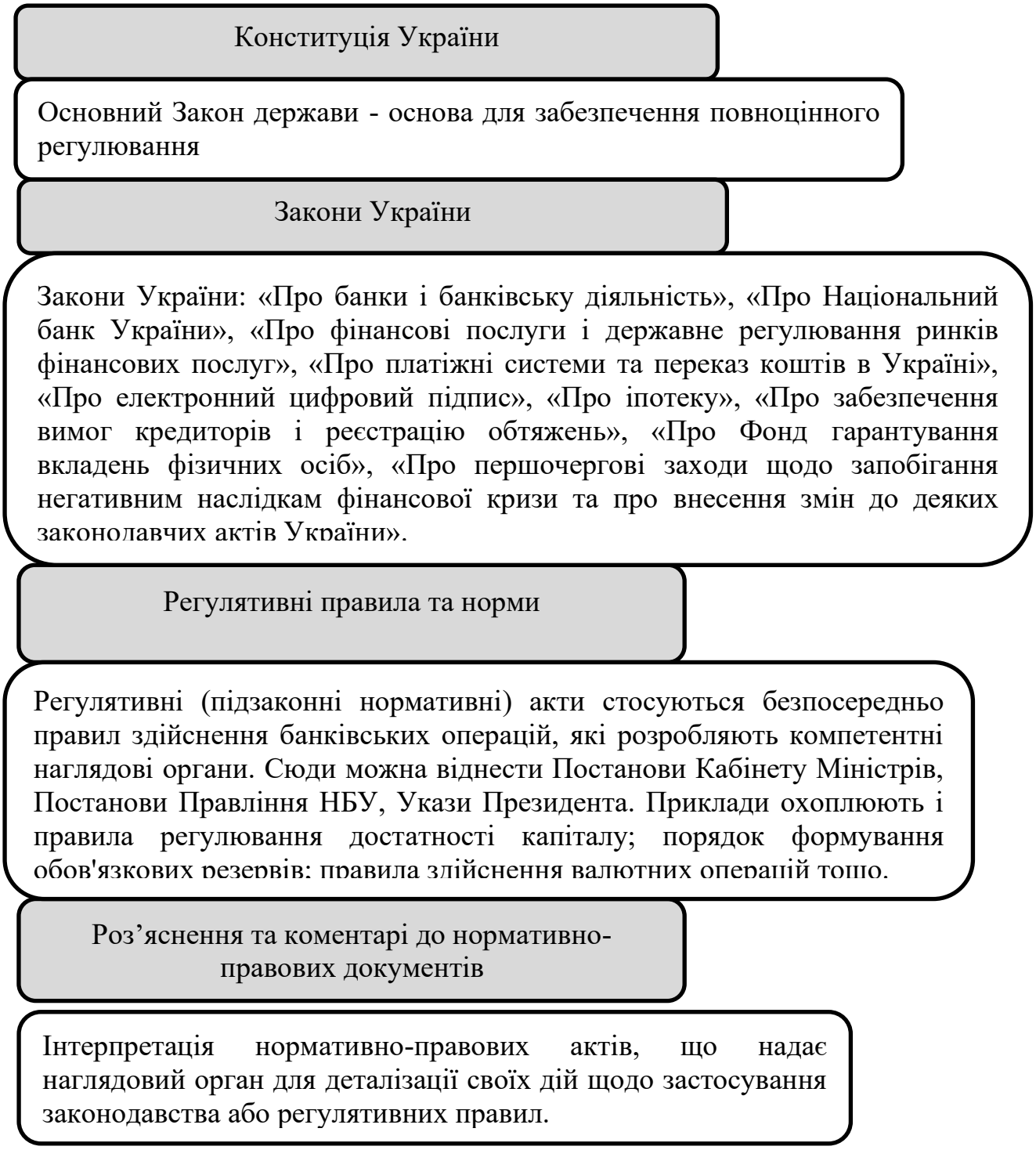

Рис. 1.3. Ієрархія нормативно-правового регулювання банківської діяльності в Україні

На нашу думку, виділення законів у категорію «профільних» має обґрунтування, оскільки їхні положення регулюють не тільки банківську діяльність, але й застосовуються лише у випадках виникнення відповідних правовідносин. Проте, до цієї групи слід виключити Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб», оскільки він регулює відносини в банківській сфері і повинен бути віднесений до категорії спеціальних законів.

Нині в умовах широкомасштабної збройної агресії та запровадження воєнного стану в Україні першочергового значення набуло забезпечення надійного та стабільного функціонування банківської і фінансової системи країни, а також максимальне забезпечення потреб оборони України, безперебійного функціонування системи державних фінансів та об'єктів критичної інфраструктури. У 2019 році рішенням Правління НБУ від 21 серпня 2019 року № 606-рш було затверджено Регламент Правління Національного банку України в умовах особливого періоду, що визначав особливості діяльності НБУ у такий період. Із введенням в Україні воєнного стану НБУ як регулятор фінансового ринку оперативно відреагував на виклики збройної агресії у фінансовій сфері та в цілому на макроекономічному рівні, прийнявши низку нормативних документів, що впорядковують діяльність фінансових установ у воєнний час. Відповідні акти були прийняті вчасно, у зв'язку із необхідністю забезпечити надійне та стабільне функціонування фінансової системи країни, а також максимально ефективну діяльність Збройних Сил України та безперебійну роботу об'єктів критичної інфраструктури.

Зокрема, 24 лютого 2022 р. правління НБУ підписало Постанову № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» [41]. Метою зазначеного документу є забезпечення надійності та стабільності функціонування банківської системи в особливий період. Метою даної Постанови стало забезпечення стабільності та надійності розвитку банківської системи в період військових подій.

Необхідно відмітити, що військові події та їх наслідки для національної економіки України та її фінансової інфраструктури значно знижують дієвість

ринкових інструментів регулювання банківського сектору. Значна невизначеність поточної ситуації унеможливлює реалізацію монетарної політики нашої країни у форматі інфляційного таргетування із плаваючим курсом національної валюти, при цьому також і інших традиційних механізмів нагляду та регулювання за банківською діяльністю.

Національний банк спільно з Урядом зосередив зусилля на посиленні економічного тиску на країну агресора, зокрема через відповідні дії та надання аргументів міжнародним партнерам, провідним державним органам інших країн та комерційним корпораціям щодо запровадження нових фінансових санкцій, спрямованих на повну ізоляцію росії від глобальної економіки та світової фінансової системи.

Результати аналізу політики НБУ за два з половиною роки воєнного стану дозволяє охарактеризувати її як достатньо гнучку для таких суворих часів. Зокрема, Правління Національного банку України 29 червня 2023 року затвердило Стратегію пом’якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу і повернення до інфляційного таргетування.

В офіційному повідомленні НБУ говориться: «Підготовка Стратегії є одним зі структурних маяків у межах програми розширеного фінансування з МВФ, виконання якого було передбачено до кінця червня 2023 року» [25] . Тому затвердження Стратегії, попередньо погодженої з експертами МВФ, означає виконання Україною чергового структурного маяка. Курсова стійкість залишатиметься важливим елементом досягнення цілей НБУ впродовж всіх етапів реалізації Стратегії. Відповідно НБУ зберігатиме жорсткі монетарні умови шляхом підтримання достатньо високого рівня процентних ставок у реальному вимірі, що дасть змогу мінімізувати ризики для курсової стійкості.

Отже, НБУ здійснює свою регуляторну діяльність з врахуванням особливостей процесів, що відбуваються у національній економіці у період воєнного стану, а також зобов’язань перед міжнародними організаціями, які надають активну допомогу Україні у протистоянні збройній агресії росії.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

2.1 Національний банк, як орган державного регулювання банківської діяльності

Банківська система є дуже важливою і актуальною частиною економіки будь-якої країни. Вона забезпечує можливість зберігання та переказу коштів, надає кредити підприємствам та громадянам, здійснює розрахунки за товари та послуги, здійснює обмін валют та інші фінансові операції.

Банківська система також здійснює значний вплив на економічний розвиток країни. Наприклад, банки можуть фінансувати проекти, які сприяють розвитку нових технологій, залізничних та автомобільних доріг, будівництву нових будинків та інфраструктури, що в свою чергу може підвищити рівень життя та економічний розвиток країни в цілому.

Одним із основних рушійних сил консолідації в українському банківському секторі стали зусилля Національного банку України з очищення банківської системи та зменшення кількості непрацюючих кредитів. Це призвело до закриття деяких менших, слабших банків, які не змогли відповідати новим нормативним вимогам. Крім того, в українському банківському секторі спостерігається тенденція до злиття та поглинання, коли великі банки купують менші банки, щоб збільшити свою частку на ринку та підвищити свою конкурентоспроможність.

Однак слід зазначити, що незважаючи на ці зусилля щодо консолідації, кількість банків в Україні залишається відносно високою порівняно з іншими країнами. Станом на січень 2024 року в Україні працювало 66 банків, що є значною кількістю для країни з населенням близько 40 мільйонів осіб. Однак, під впливом яскраво вираженої економічної, а також політичної нестабільності в державі, число діючих банків щорічно зменшується (рис.2.1).

З початку 2015 року кількість функціонуючих банківських установ скоротилася на 100 одиниць. При цьому кількість банків з іноземним капіталом

скоротилась за даний період майже вдвічі, і становила 26 установ на кінець 01.06.2024 року, з них 19 установ – це банки зі 100% іноземним капіталом.

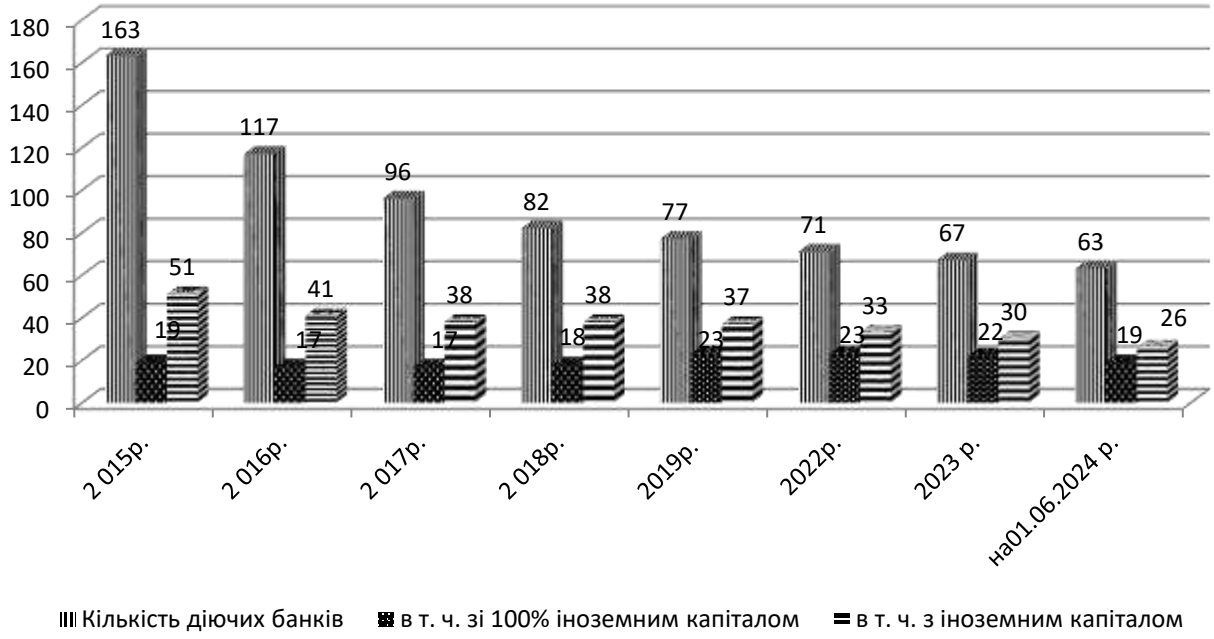

Рис. 2.1. Кількість діючих банків в Україні, станом на 01.01 [35]

У подальшому можливе продовження тенденції щодо скорочення кількості банків з іноземним капіталом внаслідок виходу банківських установ з російським капіталом з українського ринку. Також причиною скорочення банків з іноземним капіталом можна назвати пандемію COVID-19 та запровадження військового стану в країні. Починаючи з лютого 2022 року Нацбанк почав застосовувати санкції щодо українських банків з російським державним капіталом на виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України. Із уведенням санкцій заборонено здійснювати будь-які фінансові операції підсанкційних банків на користь пов'язаних з ними осіб, зокрема, материнських структур, в тому числі вводиться заборона на пряме та/або опосередковане здійснення будь-яких активних операцій (надання кредитів, депозитів, позик, у тому числі на умовах субординованого боргу, придбання цінних паперів, розміщення коштів на кореспондентських рахунках тощо); виплату дивідендів, процентів, повернення міжбанківських кредитів/депозитів, коштів із кореспондентських рахунків, субординованого

боргу; розподіл прибутку; розподіл капіталу[28].

Загалом, незважаючи на певне зменшення кількості банків в Україні, країна все ще має відносно великий і різноманітний банківський сектор. У відповідь на агресію росії в лютому 2022 року були ліквідовані АТ «Міжнародний резервний банк» і ПАТ «Промінвестбанк» – два дочірніх банки російських фінансових корпорацій з державним капіталом, на початок року вони мали 2% чистих активів банківського сектору. Упродовж 2023 року ліквідовано чотири банки: «Айбокс», «Конкорд», «Укрбудінвест» і «Форвард». Тому станом на кінець червня 2024 р. в Україні працювало 63 банки [26].

Обсяг активів банківського сектору зростав упродовж 2019–2023 рр. (табл. 2.1). Так, у 2023 році спостерігалися найвищі темпи зростання 25,14% у порівнянні з попереднім роком.

Таблиця 2.1

Динаміка показників банківського сектору України за період 2019-2024 рр., станом на 01. 01, млн грн

Показник	**2020 р.**	**2021 р.**	**2022 р.**	**2023 р.**	**2024 р.**	**Темп зростання 2024 р. до 2023 р., %**
Активи	1 493298	1 822814	2 053232	2 351678	2 942806	25,14
Капітал	199 921	210 640	255 514	215 840	296 797	37,51
Кошти юридичних осіб	498 157	646 491	758 434	889 526	1 260 155	41,67
Кошти фізичних осіб	552 115	682 029	726 898	933 240	1 084 281	16,18

Джерело: складено автором на основі даних НБУ [24]

Темпи зростання величини капіталу банків теж були найвищими у 2023 році – 37,51%, у попередньому році капітал знизився на 15,5%. Зростання коштів суб’єктів господарювання у 2023 році було значно стрімкішим ніж у попередні роки, та становило 41,67%. Кошти фізичних осіб зросли лише на

16,18%, у 2022 році темп зростання був вишим – 28,4%. Обсяги гривневих коштів, що належать фізичним особам, збільшилися на 20,5% за 2023 рік.

Гроші населення збільшувалися майже однаково в усіх банках, але найшвидше це відбувалося у приватних банках (10,1%). Навіть з урахуванням традиційних сезонних відтоків коштів з рахунків фізичних осіб на початку 2024 року, це не створило загрози для стабільності фінансування банків. Обсяги строкових гривневих депозитів зросли на 6,4% за цей квартал. Приріст роздрібних строкових вкладів став за перший квартал 2024 р. став найвищим за останні десять років – 37,2%. У нових гривневих депозитах переважають терміном від трьох до шести місяців [31].

Кредити надані клієнтам займають більше половини активів банків, оскільки кредитування є основною специфікою банківського сектора. У кредитному портфелі переважають кредити, надані суб'єктам господарювання над кредитами, наданими фізичним особам майже в 4 рази протягом 2019–2023 років (рис. 2.2).

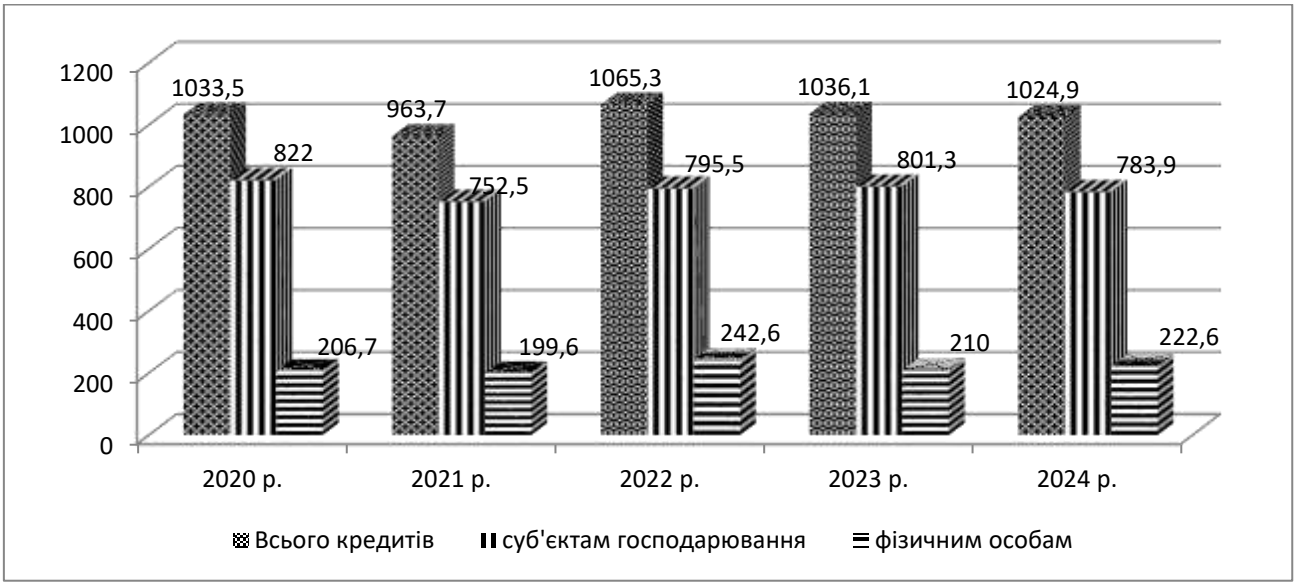

Рис. 2.2. Кредитний портфель банківської системи, станом на 01.01., млн грн [35]

Хоча відбувається тенденція до збільшення кредитів, наданих фізичним особам на 15,9 млн. грн. за 2024 рік в порівнянні з 2020 роком, в той час як

кредити надані суб'єктам господарювання коливаються та досягли 783,9 млн грн у 2024 року, що на 38,1 млн грн менше ніж у 2020 році. З початку війни кредитний портфель зростав через корпоративне кредитування насамперед державними банками, переважно за підтримки державних програм.

Рентабельність банківського сектору є високою (рис. 2.3). Найнижчі показники рентабельності були станом на 01.01.2023 р. – 9,68% рентабельність капіталу та 1,04% – рентабельність активів. Найвищі значення рентабельності були станом на 01.01.2022 р. – 35,08% рентабельність капіталу та 4,09% – рентабельність активів.

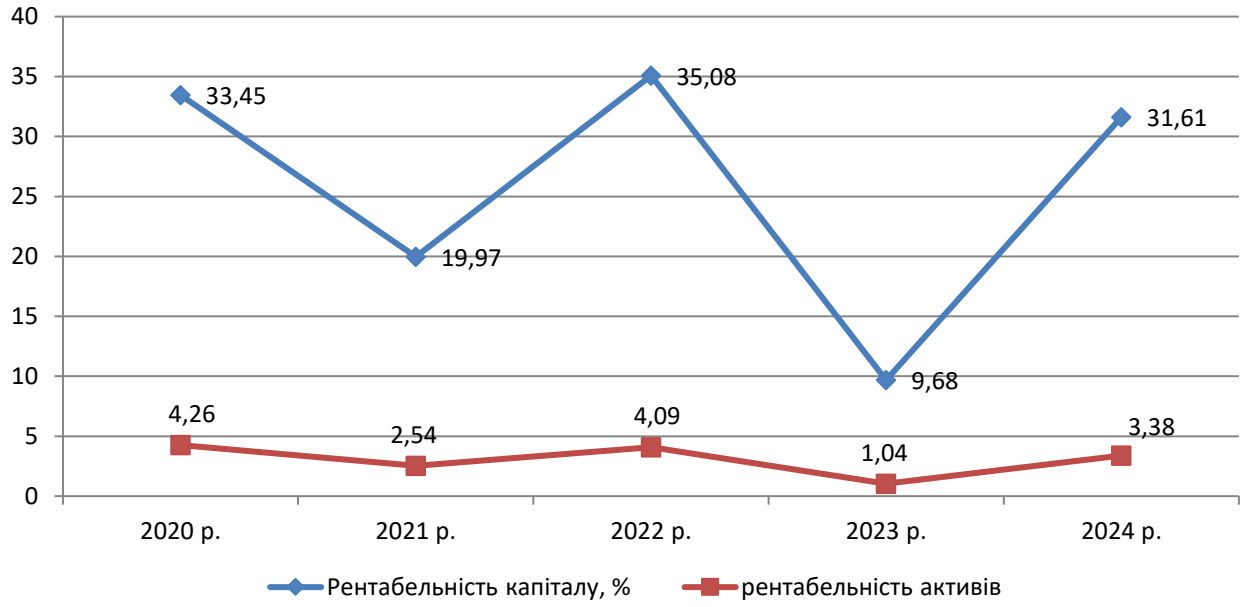

Рис. 2.3. Динаміка показників рентабельності капіталу та активів банківського сектору України, станом на 01.01, % [35]

В таблиці 2.2 представлені дані щодо основних складових фінансових результатів банківської системи України.

Головним показником, що представлений в таблиці 2.2 є прибуток після оподаткування, який протягом всього розглянутого періоду має відносно високі значення, проте динаміка є неоднорідною: мінімальне значення – 219 213 млн грн було зафіксовано за результатами 2022 року, що на 71,7% менше ніж в попередньому році; максимальне – 865 452 млн грн в результаті діяльності

банківської системи за 2023 рік. Така динаміка говорить, що негативний вплив спричинений початком воєнних дій на території України у 2022 році банківська система змогла подолати протягом лише одного року і вийти на свої максимальні значення прибутку.

Таблиця 2.2

Динаміка основних складових, що формують чистий фінансовий результат банківської системи України, станом на 01. 01, млн грн

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Чистий процентний дохід	788 918	848 481	1 176 482	1 516 948	2 014 52
Чистий комісійний дохід	439 610	465 084	579 766	501 728	501 424
Торговий результат	162 254	215 070	-769	434 823	302 635
Інші операційні доходи	81 470	68 129	74 882	81 259	98 998
Інші доходи	37 188	34 682	45 441	32 662	45 007
Всього доходів	1 509 441	1 631 447	1 875 802	2 567 420	2 962 591
Відрахування до резервів	107 137	310 369	34 480	1 212 043	174 109
Адміністративні та інші операційні витрати	771 056	885 704	1 003 921	1 062 604	1 188 512
Всього витрат	878 193	1 196 073	1 038 401	2 274 647	1 362 622
Прибуток до оподаткування	631 248	435 374	837 400	292 773	1 599 970
Витрати на податок на прибуток	47 686	38 107	63 644	73 560	734 518
Прибуток після оподаткування	583 562	397 267	773 757	219 213	865 452

Джерело: систематизовано та складено автором на основі [35]

Разом з цим, слід зважати на те, що в 2023 році всі банківські установи сплатили податок на надприбуток у розмірі 50% від суми чистого фінансового результату [38]. Серед причин зменшення фінансового результату у 2022 році також слід виділяти підвищення рівня обов’язкового резервування (рис. 2.4).

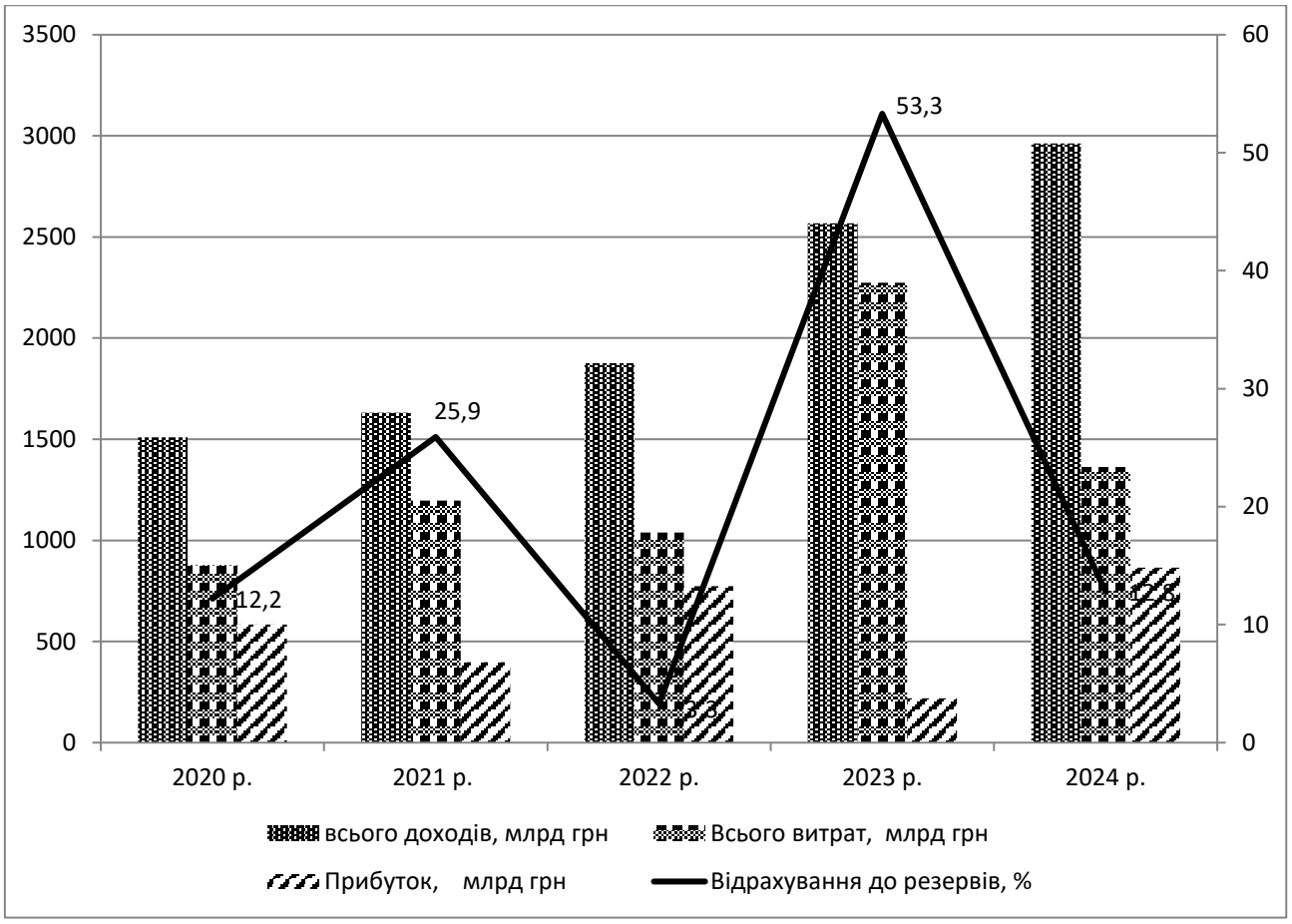

Рис. 2.4. Вплив обов'язкового резервування на фінансові результати банківської системи України за період 01.01.2020-01.01.2024 [35]

Розглядаючи рисунок 2.4, прослідковується закономірність щодо взаємозв'язку прибутку банківської системи та обсягу відрахувань до резервів. При зростанні обсягу обов'язкових відрахувань до резервів, зменшується обсяг чистого фінансового результату банківської системи. Тоді, як в роки зменшення обсягу резервування, показник чистого прибутку – зростає. Коефіцієнт кореляції для цих двох показників складає (- 0,809), тобто математично підтверджується досить сильний зворотній зв'язок. Така тенденція вказує на досить високий рівень впливу Національного банку на дохідність здійснюваної діяльності банківськими установами в Україні. Слід також відмітити нестабільність частки, яку складають відрахування до резервів у загальній структурі витрат банківської системи: максимального значення вона набирає у 2022 році – 53,3%, коли банківські установи були вимушені формувати

додаткові резервні фонди задля забезпечення високого рівня фінансової стійкості та стабільності; мінімальне значення – 3,3% було зафіксовано за результатами 2021 року, що може говорити про достатність накопичених резервів у попередні періоди.

Отже, протягом досліджуваного періоду 01.01.2020–01.01.2024 банківська система України перебуває в стані економічного зростання за рахунок внутрішніх трансформацій щодо ділового портфелю. Не зважаючи на зменшення кількості банківських установ, ресурсна база банків зростає за рахунок формування додаткових резервів діяльності та збільшення обсягу залучення коштів у суб'єктів господарювання. Банківська система зменшила обсяги кредитування, а вивільнені ресурси спрямувала у власний інвестиційний портфель, де особливу роль відіграють державні цінні папери. Така тенденція відома у світовій фінансово-економічній практиці, як «захоплення регулятора». Цей процес є негативним явищем для економіки країни і вказує на проблеми у системі грошово-кредитного регулювання.

2.2. Аналіз впливу іноземного капіталу на ефективність державного регулювання банківської діяльності

Банки з іноземним капіталом є важливою компонентою української банківської системи, які успішно функціонують (за винятком кризових років), надають фінансові послуги юридичним особам, населенню, впливають на процеси у реальному секторі економіки.

Проведемо детальний аналіз ключових параметрів банківської системи України за даними станом на 01.04.2024 р. (табл.2). Досліджуючи статистичну інформацію варто зазначити, що банки, в яких присутня державна участь, мають домінуючу позицію у банківському секторі, друге місце займають банки з участю іноземного капіталу Вони контролюють найбільший обсяг активів та

капіталу та відповідають за понад половину прибутку всього банківського сектору.

Таблиця 2.3

Основні показники банківської системи України станом на 01.04.2024 р. у розрізі груп банків

Група банків	Чисті активи		Власний капітал		Чистий прибуток	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
Державні банки	928	31,1	41,0	13,9	10,4	25,7
Приватбанк	673	22,5	100,5	34,0	13,9	34,3
Іноземні банки	793	26,5	89,9	30,4	10,2	25,2
Приватні банки	593	19,9	64,5	21,7	6,0	14,8
Всього	2987	100	295,9	100	40,5	100

Джерело: складено автором на основі даних [35]

В цьому контексті важливо відзначити роль АТ КБ «Приватбанк», який володіє часткою у 34% від загального капіталу банківської системи країни. Отже, у випадку його продажу іноземному інвестору існує реальний ризик для стабільності та незалежності національної банківської системи України. Банки, що входять до іноземних банківських груп, займають друге місце по обсягу ключових показників, з часткою активів та капіталу відповідно 26,5% і 30,4%. Їх прибутковість формує 25,2% від загального прибутку банківського сектору. Це свідчить про те, що національний бюджет втрачає майже третину податкових надходжень, які могли б забезпечити вітчизняні банки.

Якщо ж аналізувати динаміку чистих активів банківського сектору впродовж 2020-2024 рр., то можна зазначити, що з аналізу даних за 2024 р. випливає, що у порівнянні з 2020 р. обсяг чистих активів іноземних банків зазнав суттєвих змін, а саме зріс на 63,6%, тобто з 457 млрд грн до 764 млрд грн (рис. 2.5). Однак, необхідно відмітити скорочення впродовж 2023 р. В аналізі активів окремих банків іноземних груп станом на 2023 рік, варто виділити чотири ключові фінансові установи, де частка кожної з них становить понад

10% від загальних чистих активів іноземних банківських груп. Це АТ «Райффайзен Банк Аваль», АТ «Укрсиббанк», АТ «Креді Агріколь банк», та АТ «ОТП банк». Сумарно ці фінансові установи формують приблизно 72% активів іноземних банківських груп.

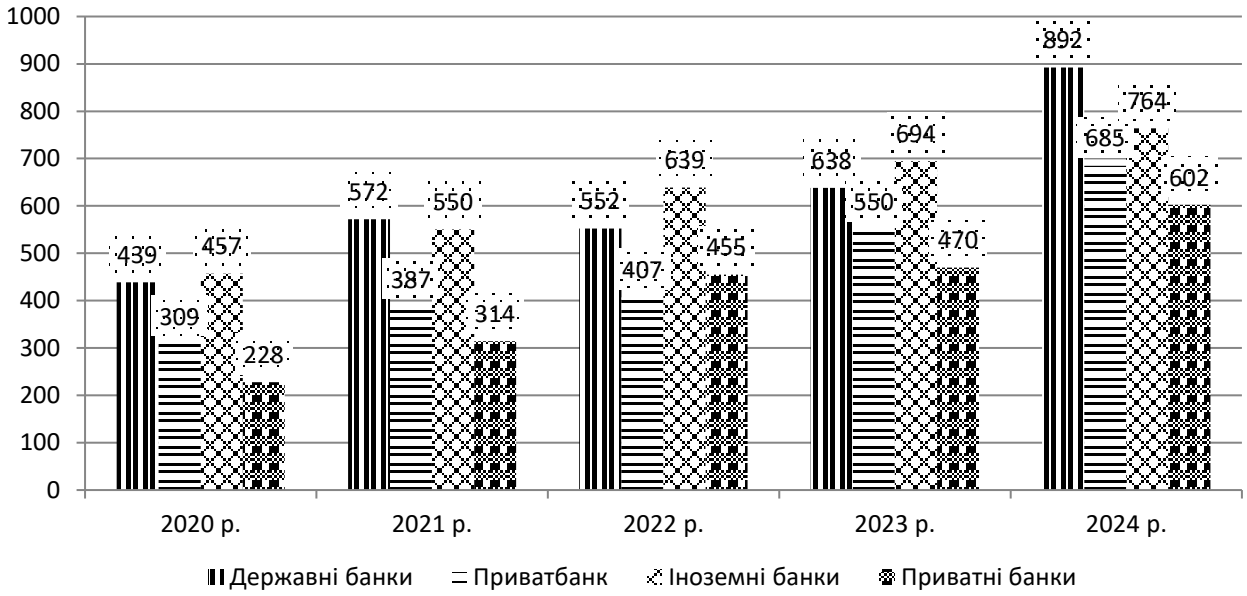

Рис. 2.5. Динаміка чистих активів банків у розрізі груп за 2020-2024 роки, станом на 01.01, млрд грн [35]

На основі аналітичного дослідження динаміки зобов’язань банків впродовж 2020-2024 років спостерігається стабілізація зростання зобов'язань (рис. 2.6). Загальні зобов'язання банків, які входять до складу іноземних банківських груп, демонстрували позитивну динаміку зі зростанням на 80,6%, а саме з 372 млрд грн. до 672 млрд грн, тобто на 300 млрд грн.

У контексті розподілу ринкових часток серед банків, що входять до іноземних банківських груп протягом 2020-2024 р., АТ «Райффайзен Банк Аваль» посідає лідируючі позиції. Його частка становить майже 26% серед банків іноземних груп та 7% у загальному контексті банківської системи.

Отже, можна зробити висновок, що банки мають достатній запас високоліквідних активів, щоб забезпечити всі платежі та розрахунки за своїми зобов’язаннями навіть у нинішніх складних умовах.

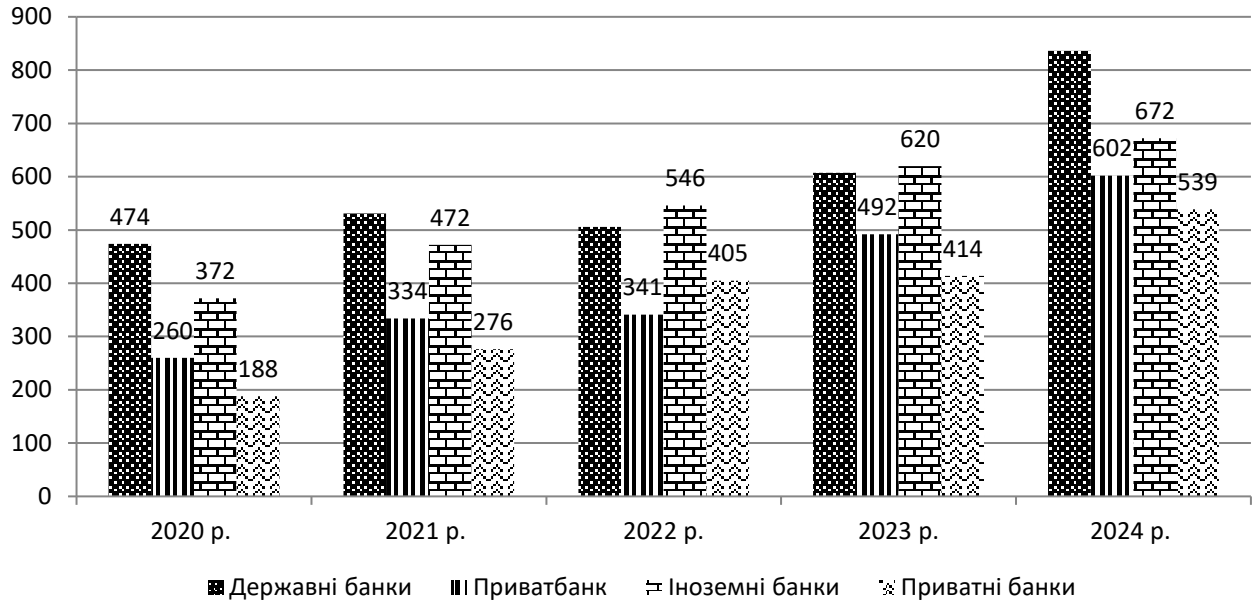

Рис. 2.6. Динаміка зобов'язань банків у розрізі груп за 2020-2024 роки, станом на 01.01,млрд грн [35]

За даними офіційної статистики, наданої НБУ за перший квартал 2024 року українські банки отримали 40,5 млрд грн прибутку. Десятка українських банків заробила 34,22 млрд грн за перший квартал, що становить 84% від сукупного прибутку. Приватбанк став лідером топу, заробивши 13,86 млрд грн за 1 квартал 2024 року. Це третина від прибутку всіх банків. Загалом на 6 державних банків припадає 60% від сукупного прибутку усіх установ – 24,28 млрд грн. Наразі лише Перший інвестиційний банк, який нещодавно перейшов під контроль держави, отримав за 1 квартал збитки у розмірі 7,6 млн грн [48].

Структуру чистого прибутку державних і іноземних банків за перший квартал 2024 року відображено на рис. 2.7 та 2.8.

Лідером серед банків з іноземним капіталом залишається Райффайзен банк, який в першому кварталі 2024 року заробив 2,53 млрд грн, що на 23% більше, ніж за аналогічний період 2023 року (рис. 2.8).

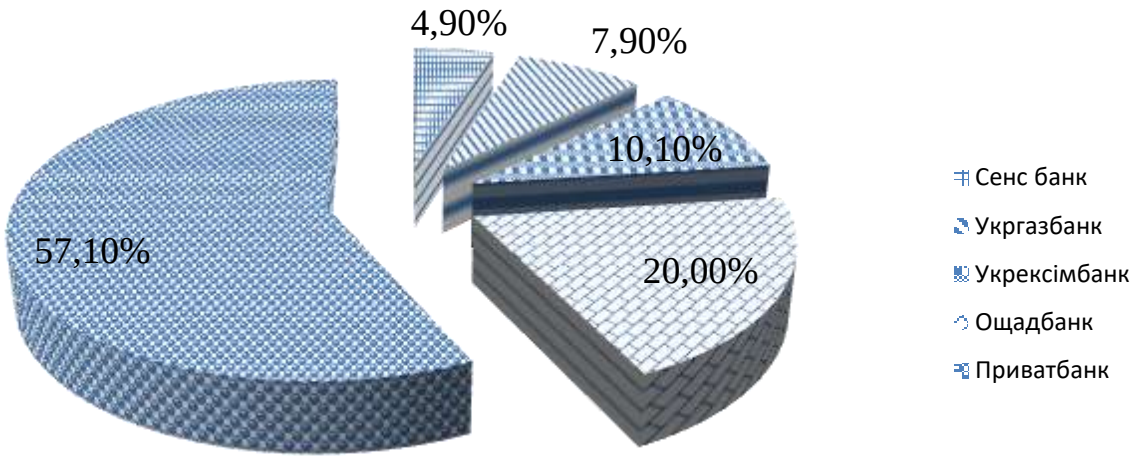

Рис. 2.7. Структура державних банків за прибутком за I квартал 2024 р. [48]

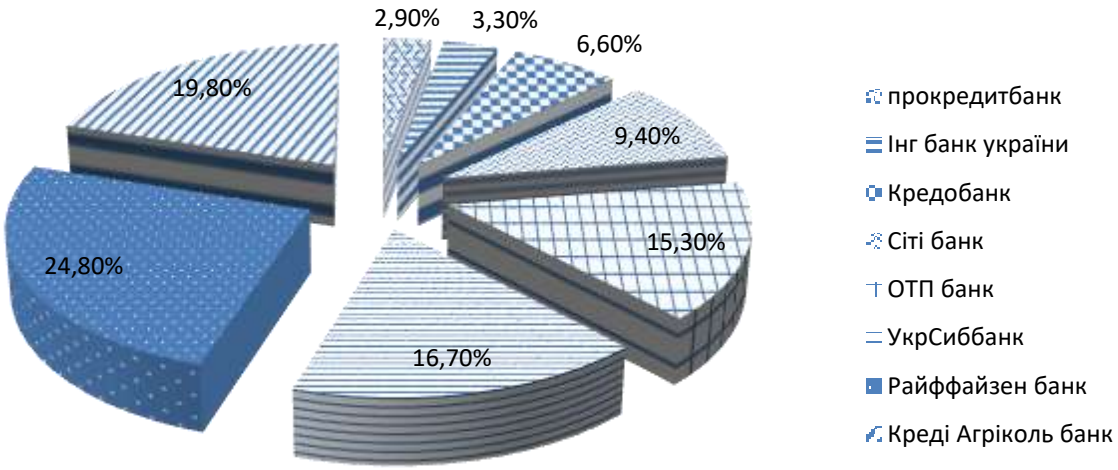

Рис. 2.8. Структура банків з іноземним капіталом за прибутком За I квартал 2024 р. [48]

Прибуток Креді Агріколь банку за перший квартал 2024 року зріс у 20 разів проти відповідного періоду 2023 року. Це найбільший приріст серед усіх українських банків. Загалом іноземні банки заробили 10,2 млрд грн – це чверть від загального прибутку [48].

Таким чином, функціонування іноземних банківських груп на території України за останні роки демонструє стійкий розвиток. Враховуючи ці дані, можна стверджувати, що іноземні банківські групи зберегли свою присутність на українському ринку навіть після кризи 2022 р. Вони не тільки уникли відходу після очищення системи від проблемних банків, але й сприяли її стабілізації та продовжують покращувати свою діяльність. Це особливо важливо для післявоєнного відновлення економіки України, враховуючи потребу оптимізації методів регулювання та збереження стабільності банківської системи.

2.3 Дослідження виконання нормативів НБУ комерційними банками

Регулювання банківської діяльності є важливою складовою фінансової системи, яка забезпечує стабільність банків та економіки в цілому. Це досягається шляхом контролю ризиків, забезпечення ліквідності та капіталу, захисту інтересів клієнтів та запобігання фінансовим злочинам.

Одним із інструментів регулювання банківської діяльності є встановлення Національним банком України (НБУ) економічних нормативів з метою забезпечення стійкості та безпеки банківської системи. Нормативи достатності капіталу (Н2 та Н3): встановлюють мінімальний розмір капіталу банку відносно його ризикових активів та є головними економічними нормативами для банків, які забезпечують їх стійкість та захищеність від ризиків. Як видно із табл. 2.4, середнє значення економічних нормативів банківського сектору відповідає нормативним значенням або знаходиться в

їхніх межах.

Таблиця 2.4

Динаміка банківських нормативів України за 2019-2023 рр., станом на 01.01

Норматив	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Відхилення (+, –)
Н1– Регулятивний капітал (млн грн)	150 313,8	182 283,6	211 742,3	211 091,1	258 340,6	+ 108026,8
Н2–Норматив достатності регулятивного капіталу (не менше 10%)	19,66	21,98	18,01	19,68	21,07	+ 1,41
Н3–Норматив достатності основного капіталу (не менше 7%)	13,50	15,67	11,99	13,12	12,24	– 1,26
Н7–Норматив макс. розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25%)	17,61	19,14	18,60	17,80	15,53	– 2,08
Н8–Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)	105,00	87,39	72,35	86,33	63,13	– 41,87
Н9–Норматив макс. розміру кредитного ризику за операціями з пов’язаними особами (не більше 25%)	7,02	4,10	3,71	2,81	1,08	– 5,94
Н11–Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (не більше 15%)	0,0002	0,0002	0,0005	0,0000	0,0000	– 0,0002
Н12–Норматив загальної суми інвестування (не більше 60%)	0,13	0,10	0,17	0,02	0,01	– 0,12

Джерело: складено автором на основі даних [35]

Капітал банку повинен складатися з елементів, що мають різний рівень

ліквідності та ризику. Наприклад, складові капіталу можуть бути розподілені на загальний капітал, додатковий капітал та резерви. НБУ встановлює обмеження на рівень ризикових активів, які можуть бути покриті капіталом банку. Це забезпечує стійкість банку та захист коштів вкладників.

НБУ встановлює мінімальний розмір регулятивного капіталу для банків, що залежить від рівня ризиків, з якими працює банк. У 2020 році НБУ знизив вимоги до мінімального розміру регулятивного капіталу банків з 500 млн грн до 200 млн грн [15]. Як видно з таблиці 2.4, регулятивний капітал банків України протягом останніх 5 років зростав та збільшився на 108 млрд. грн. Однією з основних причин зростання регулятивного капіталу банків в Україні є зміни регуляторного середовища, які були введені внаслідок розвитку фінансової системи країни та вимог міжнародних стандартів. Наприклад, відповідно до вимог Базельського комітету з банківського нагляду, українські банки повинні мати достатній рівень регулятивного капіталу, щоб забезпечити стійкість фінансової системи в умовах стресових ситуацій.

До інших причин зростання регулятивного капіталу банків в Україні можна віднести:

- розвиток банківського ринку: з посиленням конкуренції на ринку банків стає важливим забезпечення надійності та стійкості фінансових установ;
- збільшення кількості кредитування: зростання кількості кредитів, що виділяються банками, призводить до збільшення ризику втрат, що вимагає більш високого рівня капіталу;
- зміни в законодавстві: з метою забезпечення стабільності фінансової системи та захисту інтересів клієнтів, законодавчі зміни можуть вимагати збільшення регулятивного капіталу банків.

Також для регулювання банківської діяльності застосовується макропруденційна політика, що потрібна для попередження накопичення та реалізації системних ризиків у фінансовому секторі, а також підвищення його стійкості. Фінансова стабільність є ключовою ціллю макропруденційної політики. За допомогою неї не можна повністю деактивувати системні ризики,

але можна не допустити їх накопичення та знизити вплив. Деякі інструменти макропруденційної політики в Україні почати застосовуватись ще з 2000-х років, коли було прийняті банківські нормативи (введення регулятивного капіталу згідно Базеля I).

У таблиці 2.5 наведено найпоширеніші та найбільш ефективні інструменти макропруденційної політики, що використовуються в зарубіжній практиці, та визначено чи застосовуються вони в Україні.

Таблиця 2.5

Інструменти макропруденційної політики та статус їх використання в Україні

Вид інструменту	Статус використання в Україні		
	Так	Ні	Частково
Обмеження на відкриті валютні позиції	+		
Контрциклічний буфер (0-2,5)			+
Буфер системного ризику (до 3%)			+
Буфер консервації капіталу 2,5%			+
Буфери ліквідності		+	
Буфер системної важливості до 2%	+		
Коефіцієнт покриття ліквідністю (liquidity coverage ratio, LCR)	+		
Коефіцієнт чистого стабільного фінансування (net stable funding ratio, NSFR)	+		
Коефіцієнти співвідношення загальної суми кредиту та доходу (debt-to-income ratio, DTI)			+
Коефіцієнти LTV (loan-to-value ratio)			+
Стрес-тестування	+		

Джерело: складено автором на основі [20, 45]

У 2020 році НБУ планував запровадити нові макропруденційні інструменти, але пандемія коронавірусу відтермінувала це на майбутнє. Це стосується буферу консервації капіталу та буферу системної важливості. У березні 2021 року до переліку запроваджених у 2015 р. буферів капіталу

(консервації, контрциклічного та системної важливості) було включено буфер системного ризику, який повинен формуватися для пом'якшення впливу нециклічних системних ризиків. Про відновлення формування цих буферів НБУ повинен був повідомити в І кварталі 2022 року, але внаслідок військової агресії Росії це не відбулось. Також для контролю за формуванням банками цих буферів НБУ ввів поняття «комбінований буфер капіталу», який визначатиметься як сукупний розмір установлених для банку буферів капіталу [32].

Контрциклічний буфер капіталу потрібний у період кредитної експансії, він зменшується або скасовується в періоди економічного спаду. Залежно від фази економічного циклу може коливатися від 0-2,5%. Основний фактор для реалізації чи деактивації буфера – розрив між темпами зростання обсягів кредитів та ВВП [45].

Буфер консервації капіталу створює запас капіталу в нестресовий період понад мінімальні обов'язкові вимоги для покриття можливих витрат на підтримку кредитування в період спаду. Таким чином знижується проциклічність кредитування. Банки повинні були поетапно формувати його з початку 2020 року в розмірі 0,625% від основного капіталу з поступовим його збільшенням до 2023 р. до рівня 2,5% [32]. Проте в наслідок війни з росією рішення було відтерміновано, хоча НБУ поки не відкидає можливість таки впровадити буфер до кінця 2024 р. Це рішення є цілком логічним, оскільки в період економічної нестабільності накладати на банки додаткові вимоги щодо капіталу недоцільно, у них просто нема на це ресурсів.

Буфер системної важливості для системно важливих фінансових установ підвищує можливість таких банків покривати втрати, що зменшує імовірність кризових явищ та масштаб їх наслідків. Даний норматив мав почати діяти з 2021 р., до якого системним банкам необхідно було накопичити визначений для них запас капіталу. Розмір буфера системної важливості залежить від показника системної важливості банку. Попри тимчасову відстрочку до виконання вимог щодо буферів капіталу через військові дії на території України у 2022-2023 рр.,

НБУ рекомендує банкам підтримувати рівень наявного запасу капіталу для збереження стабільності.

У 2021 році НБУ запровадив буфер системного ризику, який має формувати додатковий запас капіталу для зниження вразливості до довгострокових нециклічних системних ризиків. Якщо до банку одночасно застосовується буфер системної важливості і буфер системного ризику, вони повинні дотримуватися більшого з них. Буфер системного ризику визначається в межах 0-3% [32].

Важливим кроком для забезпечення фінансової стабільності СВБ стало запровадження нового загальноприйнятого в світі нормативу для короткострокової ліквідності LCR (Liquidity Coverage Ratio). Коефіцієнт показує частку ліквідних активів банку від необхідної суми для покриття понаднормового відтоку грошових засобів протягом 30 днів під час кризових явищ [39]. У зв'язку із переходом банків до розрахунку коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR) було скасовано економічні нормативи миттєвої ліквідності (Н4) та поточної ліквідності (Н5) з 2 вересня 2019 року. Коефіцієнт LCR розраховується як відношення високоякісних ліквідних активів до чистого відтоку грошових активів протягом 30 днів та має перевищувати 100%.

Введення LCR дозволить більш ефективно управляти ризиками ліквідності. LCR дає можливість банкам створити додатковий запас міцності для протидії відтоку капіталу та забезпечення безперебійної роботи, особливо під час кредитування.

Аналіз показників ліквідності та прибутковості банківської системи України наведено у табл. 2.6.

Станом на початок 2022 року найвищі значення LCR та NSFR спостерігались у таких банків:

– LCRвв, Норматив коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами (не менше 100%): АТ «Альпарі Банк» – 4 854,95%, АТ «БТА Банк» – 3294,35%, АТ «Український банк реконструкції та розвитку» – 1235,51%.Середнє значення по банківській системі становило 464,06%;

– LCRів, Норматив коефіцієнта покриття ліквідністю в іноземній валюті (не менше 100 %): АТ «Банк траст-капітал» – 3 796,78%, АТ «Альпарі Банк» – 2058,04%, Полікомбанк – 821,63%. Середнє значення по банківській системі – 381,11%;

– NSFR (не менше 90%) АТ «Банк Авангард» – 1123,23%, АТ «СЕБ корпоративний Банк» – 762,01%, АТ «Дойче Банк ДБУ» – 708,92%. Середнє значення по банківській системі – 222,23% [10].

Таблиця 2.6

Динаміка показників ліквідності та прибутковості банківської системи України за 2019-2023 рр

Норматив	01.01. 2022 р.	01.02. 2022 р.	01.04. 2022 р	01.07. 2022 р	01.10. 2022 р.	01.01. 2023 р
Коефіцієнт покриття ліквідністю за всіма валютами (LCRвв) середнє значення по банківській системі, %)	464,06	463,25	н/д	748,56	1104,73	1516,19
Коефіцієнт покриття ліквідністю в іноземній валюті (LCRів) середнє значення по банківській системі, %	381,11	587,39	н/д	911,69	620,44	868,82
Коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR) середнє значення по банківській системі, %	222,23	222,92	н/д	194,23	197,02	238,06

Джерело: складено автором на основі [10]

Впродовж 2022 року ліквідність банків залишалась доволі високою і всі ключові показники мали тенденцію до суттєвого зростання. Так, в середньому LCRвв по банківській системі зросла більше як в 3 рази.

LCRів – зростає за рік у 2,28 раза, при чому найвищі значення даного показника спостерігались у травні-липні 2022 року.

Іншим елементом забезпечення банків довгостроковою ліквідністю стало введення нового макропруденційного нормативу – NSFR (Net Stable Funding Ratio), що впроваджений НБУ з лютого 2020 року. Коефіцієнт NSFR визначає мінімально необхідний рівень ліквідності банку на період 1 року.

Аналізуючи динаміку NSFR по банківській системі за 2022 р. суттєвих змін не відбулося. Станом на початок 2023 року цей показник становить по банківській системі 238,06%, що вище від оптимального значення і в черговий раз підтверджує профіцит ліквідності у банківській системі України.

Проведене дослідження показало значну різноманітність інструментів регулювання банків в Україні як на макро-, так і на мікрорівні. Використання комплексу цих інструментів дозволяє здійснювати ефективне регулювання банківського сектору України.

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що інструменти регулювання банківської діяльності мають різні цілі та механізми дії, але вони всі мають на меті забезпечити стійкість та ефективність банківської системи та захистити інтереси вкладників. Державні регулятори використовують різні комбінації цих інструментів для досягнення балансу між забезпеченням стійкості банківської системи та підтриманням її розвитку та інновацій.

Отже, банківське регулювання є складною, багатоаспектною категорією. З одного боку, це – функція державного управління, по відношенню до якого вона виступає засобом реалізації політики держави, а з іншого – управлінська діяльність, що має свої методи, інструменти та форми реалізації.

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У період кризового розвитку економіки, діяльність вітчизняних банків відбувається в умовах великих ризиків, що призводить до значних збитків банківських установ і свідчить про недостатню фінансову стабільність. Високі ризики в банківській системі України перешкоджають кредитуванню економіки та населення і вимагають вдосконалення регулювання діяльності банків і впровадження нових підходів до нагляду.

На основі результатів проведеного дослідження, для ефективного вирішення проблем підвищення рівня ліквідності, надійності та фінансової стійкості установ банківської системи України, пропонується впровадження комплексу ключових оптимізаційних заходів:

1. Оптимізація та підвищення стандартів капіталу:

- забезпечення більш вигідної організації та підвищення стандартів капіталу для забезпечення достатнього захисту від ризиків, які беруть на себе банківські установи. Це передбачає запровадження більш жорстких вимог до капіталу, що дозволить банкам бути більш стійкими до фінансових потрясінь.

2. Активне використання власного прибутку для інвестування і підвищення доходності активних операцій:

- стимулювання використання власного прибутку банків для капіталовкладень. Це дозволить звільнити від оподаткування ту частину капіталу, яка направляється на підвищення рівня капіталізації кредитних установ. Також пропонується звільнити від податків на прибуток частину капіталу інвесторів, яка використовується для інвестування та збільшення власного капіталу банківської установи.

3. Залучення додаткового капіталу:

- збільшення притоку капіталу у банки шляхом активного залучення коштів від акціонерів, включаючи портфельних інвесторів. Це допоможе

зміцнити капітальну базу банків та збільшити їх фінансову стійкість.

4. Покращення нормативно-правового середовища:

- внесення змін до законодавчої бази з метою систематизації обов'язкових економічних нормативів. Це дозволить підвищити ефективність процедур регулювання та нагляду в банківській сфері, що сприятиме створенню стабільного правового середовища для банківської діяльності.

5. Реструктуризація банків:

- активізація процесів перебудови та реструктуризації банків з метою зміцнення їх фінансової стійкості. Це включає застосування стимулюючих заходів для зменшення капіталу проблемного банку, який приєднується до фінансово стійкого, шляхом перенесення безнадійних та сумнівних до повернення боргів.

Аналіз впровадження міжнародних принципів ефективного банківського нагляду в Україні показує, що більшість цих принципів виконуються у певній мірі. Протягом останнього десятиріччя Національний банк України здійснив значні заходи для поліпшення ефективності банківського нагляду, зокрема в контексті відповідності міжнародним принципам.

Проте, в сучасних умовах, з урахуванням зростання обсягів активних операцій та активізації процесів створення банківських об'єднань та фінансово-промислових груп, головна увага регулятора повинна бути зосереджена на мінімізації ризиків у діяльності банків. Національному банку важливо впроваджувати підходи та методи, спрямовані на виявлення проблем у діяльності банків на початкових етапах їх виникнення. Необхідно проводити оцінку та управляти ризиками превентивно, а не після їх виникнення [51, с. 61].

Нова редакція основних принципів ефективного банківського нагляду базується на розробці системи та використанні відповідних механізмів для мінімізації ризиків у діяльності банків. Для Національного банку України доцільно розширювати застосування банківського нагляду, базуючись на оцінці ризиків та вживаючи запобіжні заходи для забезпечення стабільності як окремих банків, так і банківської системи загалом. При цьому слід підкреслити

важливість корпоративного управління в банку, зокрема у сфері ризик-менеджменту та внутрішнього контролю.

З метою наближення системи регулювання та нагляду за діяльністю банків в Україні до міжнародних стандартів, необхідно реалізувати комплекс заходів, спрямованих на загальну стабілізацію економіки, відновлення довіри до банківського сектору та підвищення ефективності діяльності Національного банку України у сфері контролю та регулювання банківської системи. Реалізація запропонованих заходів сприятиме мінімізації негативного впливу у короткостроковій перспективі і створить умови для швидкого розвитку банківської системи України в майбутньому [43, с. 76].

Основними напрямками розвитку банківської системи є: зміцнення банківської системи та забезпечення режиму чіткої координації запровадження більш комплексної монетарно-кредитної політики, спрямованої на вдосконалення механізмів функціонування банківської сфери України, зокрема заходів щодо підвищення рівня довіри до українських банків та формування сприятливого середовища для створення нових фінансових інституцій; створення найбільш повної законодавчої бази для функціонування банківської системи; забезпечення відповідальності банків за своїми Перед державою, іншими фінансовими установами, а також фізичними та юридичними особами; зміцнення впливу Національного банку у забезпеченні сталого розвитку банківської системи, запобіганні системної кризи глобального характеру та масового банкрутства банків, які загрожують інтересам держави, суспільства та окремих осіб; створити систему органів нагляду за фінансовим становищем банків та вжиття, в разі необхідності, відповідних заходів; активно залучати банківський капітал до структурних перетворень економіки; послідовно домагатися балансу між попитом і пропозицією на гроші шляхом зниження ставки рефінансування НБУ і, відповідно, збільшувати попит суб'єктів господарювання на позикові кошти і підвищувати рівень управління активами і пасивами банків шляхом створення системи страхування ризиків. Розробка та прийняття комплексної програми фінансового оздоровлення українських банків

сприяє зміцненню банківської системи. Важливо домогтися Національні гроші виконували роль засобу накопичення. Однак цей процес залежить не лише від ефективності банківської системи, але й, переважно, від економічної політики уряду. Державі важливо, щоб громадяни України відчували впевненість у збереженні своїх грошових заощаджень в українських банках без настання страху втрати їх. Це можливо лише за умови, що українські інвестори будуть довіряти банківській системі.

На даний момент банківська система України демонструє нездатність ефективно протистояти негативним впливам як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Виявлення потенційних ризиків і адекватна реакція на них залишаються важливими проблемами. Система банківського нагляду не завжди своєчасно реагує на виявлені порушення і не забезпечує належної реакції на негативні тенденції у діяльності комерційних банків. Центральний банк може впливати на діяльність окремих банківських установ для нормалізації їх роботи, зміцнення фінансового стану, підтримки стабільності та надійності, а також контролювати фінансовий ринок у цілому, впливаючи на прискорення або уповільнення економічного зростання [30, с. 78-79].

Однією з невирішених проблем є небажання банків надавати правдиву інформацію про своє фінансове становище. Ця проблема має вирішуватися на національному рівні, зокрема Національним банком України, до повноважень якого входить розкриття цієї інформації. Це дозволить клієнтам спостерігати за динамікою розвитку банку, а банківський менеджмент змусить уважно слідкувати за дотриманням нормативів. Такі заходи забезпечать належний розподіл ресурсів і втрати капіталу комерційним банком та підвищать відповідальність власників.

Національному банку України необхідно запровадити відкритий інформаційний нагляд, який зможе захистити інтереси вкладників та інших банків. Введення такого нагляду сприятиме підвищенню привабливості банківського сектору, знижуючи ймовірність анулювання банківської ліцензії через упереджену думку недобросовісних працівників наглядового органу [29,

с. 98].

Для покращення системи нагляду пропонується впровадження поточного моніторингу діяльності банків, що дозволить вчасно виявляти конкретні операції, які не відповідають вимогам нормативно-правової бази Національного банку України та внутрішньобанківських положень, і запобігати їх проведенню. Подальші дослідження мають бути спрямовані на обґрунтування стратегічних принципів розвитку банківського регулювання та нагляду в Україні з урахуванням сучасних реалій. Зусилля також повинні бути зосереджені на розробці системи дій Національного банку України як органу банківського нагляду для забезпечення стабільного функціонування банківського сектора і захисту інтересів його клієнтів та кредиторів. Це передбачає активне впровадження системи контролю якості, зокрема системи раннього реагування та комплексної оцінки ризиків [29, с. 99].

Банківські системи різних країн мають свої особливості, що визначає відмінності у підходах до банківського регулювання та нагляду. У країнах з розвинутою економікою банківський нагляд існує у різних формах понад 100 років. Протягом останніх 20 років майже усі держави світу визнали ключову роль системи банківського нагляду у фінансово-кредитному секторі та економіці загалом.

В Європейському Союзі існують різні підходи до організації нагляду за фінансово-кредитним сектором. Одна з моделей передбачає концентрацію наглядових повноважень у центральному банку, інша – наявність спеціального єдиного державного наглядового органу, третя модель поєднує елементи перших двох. Жодна з цих моделей не є теоретично оптимальною. Кожна країна має обрати модель, яка відповідатиме її політичній спрямованості та фінансовій структурі, і яка буде ефективною та дієвою [49, с. 87].

Кожна країна світу має свої особливості організації системи банківського нагляду, але головна причина, яку відбито в будь-якому рішенні щодо спільної роботи наглядових органів, зводиться до необхідності контролю над фінансовими ризиками на «єдиному просторі». І з інституційної точки зору,

виділяються групи країн, відмінні у способах організації побудови наглядових систем, місцем і роллю центрального банку в цих системах (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Організація побудови наглядових систем у різних країнах світу

Країни світу	Організація побудови наглядових систем
Україна, Австралія, Ісландія, Великобританія, Іспанія, Ірландія, Нідерланди, Італія, Нова Зеландія, Португалія	Наглядова діяльність здійснюється лише з Центральним банком
США, Швейцарія, Бельгія, Греція, Франція, Німеччина	Наглядова діяльність здійснюється Центральним банком спільно з іншими органами влади
США	Наглядова діяльність здійснюється Федеральною резервною системою спільно з Міністерством фінансів, незалежним агентством і Федеральною корпорацією страхування депозитів
Швейцарія	Наглядова діяльність здійснюється Центральним банком спільно з Банківською комісією
Бельгія	Наглядова діяльність здійснюється Центральним банком спільно з Міністерством фінансів з нагляду за кредитними організаціями
Греція	Наглядова діяльність здійснюється Центральним банком спільно з Валютним комітетом
Франція	Наглядова діяльність здійснюється Центральним банком спільно з Банківською комісією
Німеччина	Наглядова діяльність здійснюється Центральним банком спільно з Федеральною службою кредитного контролю
Данія, Канада, Люксембург, Швеція, Австрія, Фінляндія, Норвегія	Наглядова діяльність здійснюється не Центральним банком а іншими наглядовими органами

Джерело : складено за даними [49]

Виділяються три основні моделі організації системи банківського регулювання та нагляду [49, с. 88]:

1. Модель «єдиного фінансового органу управління», згідно з якою регулювання і нагляд за всіма секторами національної фінансово-кредитної системи здійснюється єдиним наглядовим органом – центральним банком, який

несе відповідальність за стійкість фінансово-кредитної системи країни і забезпечує застосування уніфікованих підходів і механізмів банківського нагляду. Дана модель організації системи банківського регулювання та нагляду набула свого розвитку, зокрема, в Австрії, Німеччині, Японії, Швеції, Великобританії, Греції, Португалії, Іспанії тощо. У цілому єдиний державний наглядовий орган створений у 28 країнах світу. Проте, варто зазначити, що ця модель уже втратила свої позиції, хоча, як і раніше, є затребуваною.

2. Дворівнева модель розподіляє наглядову відповідальність (за безпосередньої участі центрального банку та/або Міністерства фінансів) між двома різними спеціалізованими органами, один з яких здійснює пруденційний нагляд, а інший контролює прозорість операцій. Прикладами таких моделей є відповідні моделі США. Там три органи влади несуть основну відповідальність за регулювання та нагляд за комерційними банками, і вони домовились про розмежування функцій:

1) Федеральна резервна система

2) Федеральна корпорація страхування депозитів;

3) Управління контролера грошового обігу. Крім того, два наглядові органи здійснюють нагляд за ощадними банками та кредитними спілками: Управління нагляду за ощадливістю та Національна асоціація кредитних спілок. Також створені та успішно функціонують органи нагляду на рівні штатів та інші федеральні наглядові органи. Ця модель також повністю прийнята в Нідерландах. Модель визначається намаганням регулятора досягти макро- та мікропруденційної стабільності, з одного боку, та захистити права інвесторів незалежно від виду діяльності, з іншого. Загалом дворівнева модель прийнята в 29 країнах.

3. «Секторальна» модель. Спеціальне агентство здійснює нагляд за фінансово-кредитним сектором, залишаючи регуляторну функцію повністю за мегарегулятором. Згідно з дослідженням організації систем банківського регулювання та нагляду, проведеним аналітиками Європейського центрального банку, більшість країн (38) віддають перевагу "секторальній" моделі. Варто

зазначити, що в останнє десятиліття спостерігається перехід від секторальної моделі до моделі "єдиного фінансового органу" або "дворівневої" моделі, оскільки зростає потреба в координації зусиль наглядових органів, що діють у різних фінансово-кредитних секторах. Такий перехід характерний для таких країн, як Греція, Португалія, Литва, Фінляндія та Франція [Устинова, с.89-90].

У багатьох країнах банки, які не відповідають певним рейтинговим критеріям, автоматично стають об'єктом пильної уваги з боку органів банківського нагляду; на відміну від української рейтингової системи, що використовується НБУ, рейтингові системи розвинутих країн обов'язково включають такий елемент дослідження, як операційний ризик. Впровадження цього елементу оцінки банків у національну рейтингову систему наблизить українські банківські стандарти до світових стандартів, рекомендованих Базельським комітетом, та дозволить більш точно виявляти можливі проблеми в діяльності вітчизняних банківських установ.

Зважаючи на унікальні особливості банківського сектору кожної країни та різні підходи до формування регуляторної політики, банківський нагляд також здійснюється по-різному. Нагляд за фінансовими установами відрізняється як поєднанням форм організації наглядової діяльності, так і структурою самої системи. Однак, незалежно від обраної моделі, ключова роль держави у забезпеченні стабільності банківської системи залишається незмінною. Водночас банківський нагляд - це усунення або мінімізація ризику загальної нестабільності.

Таким чином, банківський нагляд відіграє важливу роль у зміцненні банківської системи України. Приведення вітчизняного банківського нагляду у відповідність до міжнародних стандартів дозволить банківському сектору перейти до моделі розвитку, яка зосереджується на якісному виконанні та досягненні довгострокової ефективності.

Рейтингова система CAMELS, яка використовується Національним банком України для оцінки діяльності банків, включає низку ключових факторів, таких як капітал, якість активів, управління, прибутковість,

ліквідність та чутливість до ринкових ризиків. На відміну від рейтингових систем розвинених країн, українські рейтинги не включають компонент операційного ризику. Враховуючи гостроту кризи та високий рівень проблем в українській банківській системі, розглядається можливість вирішення проблем шляхом передачі проблемних банків під контроль Фонду гарантування вкладів фізичних осіб або створення спеціалізованого державного агентства з управління непрацюючими активами. Запропоновані напрями вдосконалення банківського нагляду спрямовані на підтримку фінансової стабільності та довіри до банківського сектору, що відіграє важливу роль у функціонуванні банківських установ в умовах європейської інтеграції України.

З метою вдосконалення банківського нагляду в умовах переходу до міжнародних стандартів вважаємо за доцільне (рис. 3.1).

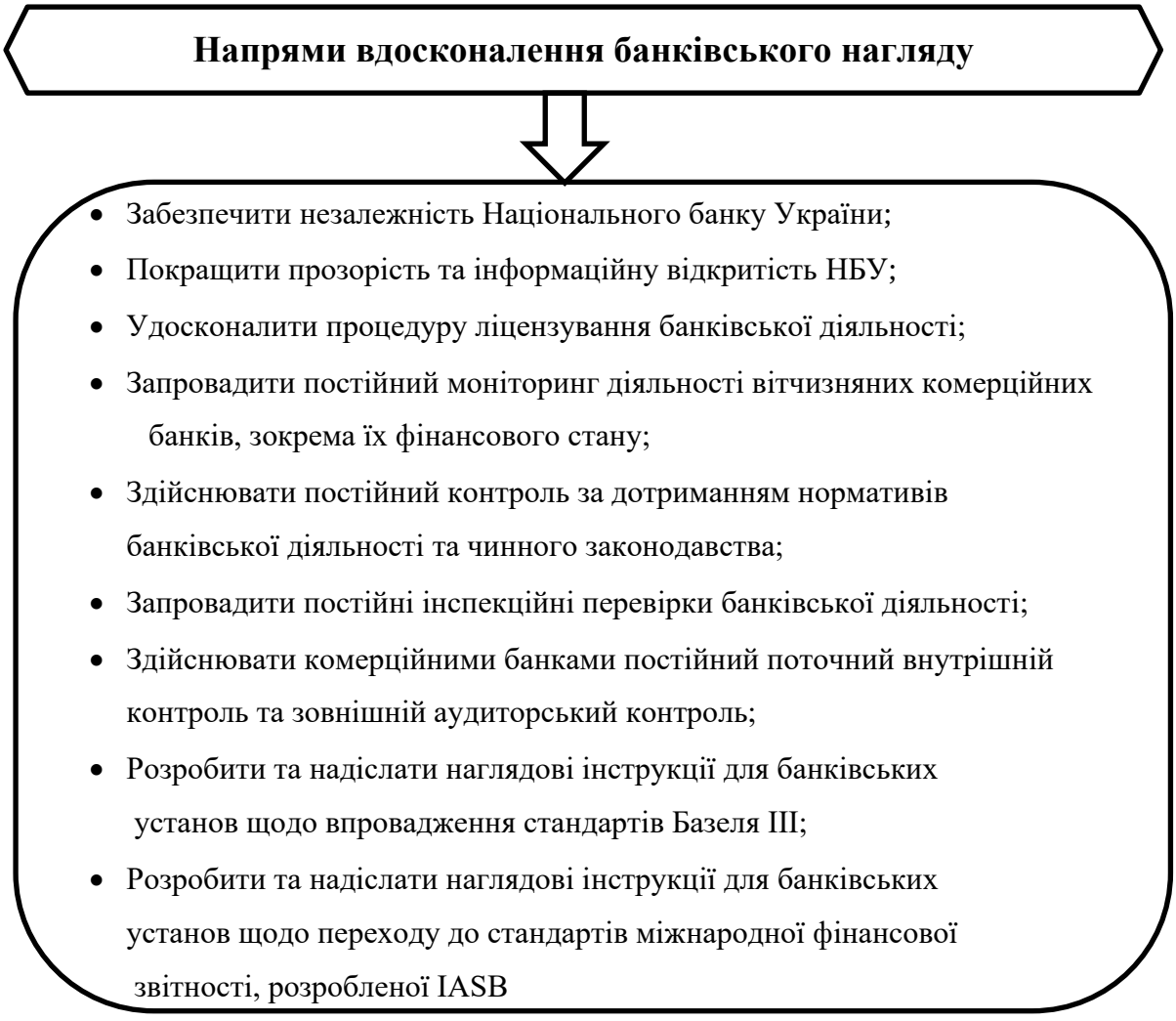

Рис. 3.1. Напрями вдосконалення банківського нагляду в Україні в умовах переходу до міжнародних стандартів

Зазначені напрями вдосконалення банківського нагляду спрямовані на підтримку фінансової стійкості та надійності банківського сектору, що відіграє важливу роль в функціонуванні банківських установ в умовах європейської інтеграції України.

Завдяки реалізації цих заходів Україна зможе зміцнити свою банківську систему, підвищити довіру до неї та забезпечити її стійкість в умовах сучасних викликів та загроз.

Варто також відзначити, що ключовим моментом, що вплинуло на стабільність банківської системи протягом 2023 року є зниження облікової ставки Національним банком з 25% до 15%. Позитивними результатами таких кроків є стимулювання економічного зростання за рахунок підвищення доступності кредитів для підприємств та громадян, уповільнення інфляції і покращення інфляційних очікувань, що допомагає зберегти привабливість гривневих інструментів для заощаджень. Іншим важливим фактором є повернення до постійної валютної лібералізації, а саме пом'якшення валютних обмежень і гнучке курсоутворення. Це зміцнить здатність Національного банку забезпечувати цінову і фінансову стабільність, а також економічне зростання в довгостроковій перспективі. Успіх цієї політики не тільки знижує тиск на обмінний курс, але і допомагає уникнути нових емісій. Зважена та професійна політика регулюючих органів була важливим чинником, що дозволив їм у 2023 році зберегти фінансову стабільність [53].

Отже, необхідно зазначити, що за останні роки система та організація банківського нагляду в Україні розвиваються досить активно. У процесі вдосконалення банківського нагляду та регулювання банківської діяльності в Україні першочергове значення мають такі фактори як підвищення рівня концентрації банківського капіталу, у тому числі на основі об’єднання банків; підвищення ступеня прозорості банківської системи на основі вдосконалення звітності; поліпшення систем ризик-менеджменту тощо.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі обґрунтовано науково -теоретичні, методичні та практичні рекомендації щодо підвищення ефективності функціонування системи банківського регулювання та нагляду в Україні. За результатами дослідження сформульовано такі висновки і пропозиції теоретичного та практичного характеру.

1. Система банківського нагляду – це структурована сукупність інтересів, норм і правил, засобів впливу, організаційно-економічного забезпечення контрольно-наглядової діяльності, які визначають порядок формування цієї системи. В Україні органами банківського нагляду є Національний банк України.

2. Протягом досліджуваного періоду 01.01.2020 – 01.01.2024 років банківська система України працює в напруженому середовищі невизначеності з моменту початку військових дій в Україні. Водночас банки продовжують працювати, намагаючись виконувати всі функції, зобов'язання та дотримуватися нормативних вимог. Ситуація війни вимагає особливого підходу до функціонування банківської системи, зокрема підтримки довіри клієнтів до банківського сектору. У цей період НБУ прийняв низку важливих рішень, таких як обмеження діяльності банків на валютному ринку, призупинення відтоку іноземної валюти та встановлення лімітів на операції з готівкою.

3. Загальне дослідження показало, що незважаючи на зменшення кількості банківських установ, ресурсна база банків зростає за рахунок формування додаткових резервів діяльності та збільшення обсягу залучення коштів у суб’єктів господарювання.

4. Обґрунтовано, що для ефективного функціонування банківській установі необхідно адекватно управляти рівнем своєї ліквідності. Недостатня та надлишкова ліквідність мають негативні наслідки для банківської установи й усієї системи. Контроль за рівнем ліквідності здійснює НБУ шляхом встановлення економічних нормативів ліквідності.

5. У кожній економічно розвиненій країні функціонують банки з іноземним капіталом, що має як переваги, так і недоліки для розвитку банківського сектора. В Україні діяльність банків з іноземним капіталом привнесла багато позитивних моментів у розвиток національної банківської системи, зокрема, щодо підвищення рівня капіталізації, запровадження сучасних методів корпоративного управління, ризик-менеджменту та новітніх банківських продуктів і технологій. Однак з'явилися також значні суперечності економічного характеру – небезпека втрати суверенітету банківської системи, ризик залежного розвитку та валютний ризик. Тому, необхідно застосовувати особливі підходи до регулювання діяльності банків з іноземним капіталом.

6. Банківські сектори різних країн мають різні особливості та підходи до формування регуляторної політики, а отже, і банківський нагляд здійснюється по різному. Організаційна структура та форма нагляду за фінансовими установами можуть відрізнятися залежно від обраної моделі, але в будь-якому випадку він залишається вирішальним фактором забезпечення стабільності банківської системи країни. Таким чином, банківський нагляд спрямований на усунення або мінімізацію загрози загальної нестабільності.

7. Можливості удосконалення системи банківського регулювання та нагляду в Україні вбачаємо у : запровадженні постійного моніторингу діяльності вітчизняних комерційних банків, зокрема їх фінансового стану; впровадженні ефективних систем звітності та відкритості даних про фінансовий стан банків для забезпечення прозорості та відповідальності; сприянні розвитку безготівкових платежів та цифрових фінансових послуг; здійсненні постійного контролю за дотриманням нормативів банківської діяльності та чинного законодавства; роозвитку та регулюванні новітніх фінансових технологій (FinTech) та забезпеченні кібербезпеки в фінансовому секторі; застосуванні систем стрес-тестування для оцінки стійкості банківського сектору щодо економічних труднощів та криз.

Отримані наукові результати та пропозиції сприятимуть підвищенню ефективності системи банківського регулювання та нагляду в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базель II : проблеми та перспективи використання в національних банківських системах : монографія / А.О. Єпіфанов та ін.; за ред. А.О. Єпіфанов, І.О. Школьник. Суми : ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», 2011. 261 с.

2. Банківська енциклопедія / М.І. Савлук та ін. ; за ред. А.М. Мороза. Київ : Ельтон, 1993. 336 с.

3. Банківське право України: навч. посіб. Кол. авт.: Жуков А.М., Іоффе А.Ю., Кротюк В.Л., Пасічник В.В., Селіванов А.О. та ін. / За заг. ред. А.О. Селіванова. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2013. 384 с.

4. Безклубий І.А. Теоретичні проблеми банківських правочинів : дис. … докт. юрид. наук : 12.00.03. Київ. 2006. 86 с.

5. Бечко П. К, Пташник С. А., Мельник К. М., Шеін В. В. Роль маркетингово управління в перспективному розвитку вітчизняних банківських установ: *збірник наук.праць Уманського НУС* / Редкол. О.О.Непочатенко (відп.ред.) та ін. Умань : Видавець «Сочінський М. М.», 2024.Вип.104.Ч.2: Економічні науки. С.28-36.

6. Буряк А.В. Теоретичні підходи до визначення змісту банківської діяльності. *Ефективна економіка*. 2021. №10. URL: http://www.economy.nayka. com.ua/ ?op=1&z=72 (дата звернення: 12.08.2024).

7. Вдовиченко Р. О. Світовий досвід банківського регулювання та нагляду. *Актуальні питання сучасної економіки:* матеріали XVI Всеукр. наук конф., 14 листопада 2024 р. Умань. УНУС. С.43-45.

8. Волкова В.В. Тенденції розвитку банківського нагляду в Україні в умовах переходу до міжнародних стандартів. *European journal of economics and management*. Volume 4. Issue 3. 2018. С. 26—35. URL: https://eujem.cz/wp-content/uploads/2018/eujem_2018_4_3/eujem_2018_4_3.pdf. (дата звернення: 12.10.2024).

9. Гладинець Н.Ю., Густей М.М. Проблеми і перспективи розвитку банківського нагляду в Україні. *Економіка і суспільство*. 2016. Випуск 7. С.722-726.

10. Грудзевич У. Ліквідність та прибутковість банківської системи України у воєнний час. *Сучасна парадигма публічного управління*: збірник тез IV Міжн. наук.-практ. конференції (10–12 листопада 2022 р.). Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 2022. С. 712–717.

11. Гузар Б.С., Мельник К.М., Пташник С.А., Шеін В.В. Надання банківських послуг в контексті стійкості банківської системи: сучасні тенденції та напрями розвитку. *Економічний простір*. 2024. № 194. С. 107-113. DOI: https://doi.org/10.30838/EP.194.107-113.

12. Гура О. Л. Проблеми та перспективи функціонування банківської системи України. *Ефективна економіка*. 2018. С. 24-29.

13. Дмитренко Е. Особливості правового регулювання банківських відносин в умовах євроінтеграції України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2021. № 3 (31). С. 144–150.

14. Дроздова Н.В. Договір про надання фінансових послуг у цивільному праві України : автореф. дис. … канд. юрид. наук. : 12.00.03. Київ, 2005. 22 с.

15. Змінено вимоги до мінімального розміру регулятивного капіталу банку. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/zmineno-vimogi-do-minimalnogo-rozmiru-regulyativnogo-kapitalu-ban (дата звернення: 25.10.2024).

16. Інформаційний портал Міністерство фінансів України. Мінфін. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/ (дата звернення: 16.09.2024).

17. Латковська Т.А. Фінансово-правове регулювання організації та функціонування банківської системи в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз : дис. … докт. юрид. наук : 12.00.07. Київ. 2008. 543 с.

18. Лобозинська С.М. Удосконалення правового регулювання банківської системи України. URL: http: //www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_ Gum/Vddfa/2009_1/3/5. %20Lobozinskaj.pdf (дата звернення: 25.10.2024).

19. Макаренко М., Смолова Я. Аналіз інструментальної забезпеченості макропруденційної політики в Україні. *Економічний аналіз.* 2020. Том 30. № 1. Частина 2. С. 83–90.

20. Макаренко Ю.П. Сучасний стан та шляхи удосконалення банківського регулювання та нагляду. *Інвестиції: практика та досвід.* 2017. №12. С. 62-67.

21. Мельник К. М., Колотуха С.М. Фінансова стійкість банків як запорука стабільності банківської системи України. *Банківська справа*. №1-2 (158). 2023. С. 3-16.

22. Мельник К.М., Бондаренко Н. В., Щербатюк О.П. Проблеми і перспективи розвитку банківського регулювання та нагляду в Україні. *Економічний простір.* 2024. № 194. С. 157-163. DOI: https://doi.org/10.30838/EP.194.157-163.

23. Мельник К.М., Вдовиченко Р. О. Особливості регулювання банківської діяльності в Україні. *Розвиток фінансово-кредитних систем: виклики сьогодення*: матеріали V Всеукр. наук.-практ. інтерн. конф., 06 червня 2023 рр. Умань. УНУС. С.17-19.

24. Наглядова статистика. (Національний банк України). URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervisionstatist/data-supervision (дата звернення: 27.10.2024).

25. Нацбанк ухвалив стратегію переходу до більш гнучкого обмінного курсу. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3729446-nacbank-uhvaliv-strategiu-perehodu-do-bils-gnuckogo-obminnogo-kursu.html (дата звернення 21.10.2024 р.).

26. НБУ – про фінансовий стан банківської системи під час війни. URL: https://finbalance.com.ua/news/ban- kivska-sistema-ukrani-popri-viynu-zumila-zbilshiti-depo- zitniy-i-kreditniy-portfel (дата звернення 21.10.2024 р.).

27. НБУ назвав найприбутковіші банки І півріччя 2024 р. URL: https://finclub.net/news/nbu-nazvav-naiprybutkovishi-banky-i-pivrichchia.html (дата звернення: 27.10.2024).

28. Національний банк запропонував уведення санкцій щодо банків. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-zaproponuvav-uvedennya-sanktsiy-schodo-bankiv(дата звернення: 27.10.2024).

29. Новікова Л. Ф., Панасейко І. М., Павлова К. І. Проблеми та шляхи вдосконалення інструментів регулювання ліквідності банківської системи. *Науковий погляд: економіка та управління.* 2018. № 4. С. 93-103.

30. Новосьолова О. С. Ліквідність банку та банківської системи України як індикатор ефективності банківської діяльності. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. *Економіка і управління.* 2020. Т. 31 (70). № 3 (2). С. 76-82.

31. Огляд банківського сектору, лютий 2024 року (Національний банк України). URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2024-02.pdf?v=7 (дата звернення: 15.10.2024).

32. Оновлено вимоги стосовно формування банками буферів капіталу. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/onovleno-vimogi-stosovno-formuvannya-bankamibuferiv-kapitalu (дата звернення: 11.10.2024).

33. Орлюк О.П. Банківська діяльність як елемент фінансової діяльності держави. *Часопис Київського університету права*. 2003. № 3. С. 45–50.

34. Основні принципи ефективного банківського нагляду. Національний банк України : веб-сайт. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Basel_Core_principles_2012.pdf. (дата звернення: 21.10.2024).

35. Офіційний веб-сайт. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua (дата звернення: 16.09.2024).

36. Панасенко І.М. Банківський нагляд як інструмент забезпечення стабільності банківської системи України: *Глобальні та національні проблеми економіки.* 2018. №23. С.518-523.

37. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. Відомості Верховної Ради України. 09.02.2001. 2001 р. № 5. Ст. 30.

38. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування банків та інших платників податків : Закон України від 21.11.2023 р. № 3474-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3474- 20#Text (дата звернення: 20.10.2024).

39. Про запровадження нового нормативу короткострокової ліквідності банків LCR. Національний Банк України. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-vprovadjuye-noviy-normativ-dlya-bankiv--koefitsiyent-pokrittya-likvidnistyu-lcr (дата звернення: 2.11.2024).

40. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу : Постанова від 19.05.2020 р. № 65 / Національний банк України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20. (дата звернення: 12.11.2024).

41. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану : Постанова Правління Національного банку України від 24 лют. 2022 р. № 18. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22 (дата звернення: 20.10.2024).

42. Слуцький Б. Як війна змінила роботу банківської системи України. УНІАН. Інформаційне агентство. 2022. URL: https://www.unian.ua/economics/finance/viyna-v-ukrajini-yak-zminilas-robotabankivskoji-sistemi-11964504.html (дата звернення: 12.09.2024).

43. Соловаров А. В. Деякі аспекти банківського нагляду як інструменту впливу центрального банку: *Молодий вчений*. 2015. №1. С. 74–78.

44. Стратегія макропруденційної політики Національного банку України. НБУ. 2020. URL: https://bank.gov.ua/ua/files/zgNZIvZgKdapdeO (дата звернення: 20.09.2024).

45. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. Міністерство фінансів України : веб-сайт. URL: https://mof.gov.ua/ storage/files/Strategija_financovogo_sectoru_ua.pdf (дата звернення: 20.09.2024).

46. Стукан І. Ю., Стрижак А. П. Ліквідність банківської системи як індикатор економічної нестабільності. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2021. № 1. С. 146-152.

47. Тищенко О. І., Тищенко В. В. Напрями регулювання банківської ліквідності за новими стандартами. *Причорноморські економічні студії.* 2020. № 53. С. 188-194.

48. Українські банки наростили прибутки майже на 20%: хто заробив найбільше. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2024/05/17/713821(дата звернення: 28.10.2024).

49. Устинова І., Полторацька Ю. Міжнародні практики організації банківської моделі для реформування банківського нагляду в Україні. *Юридичний вісник*. 2017. № 1 (42). С. 86-91.

50. Фінансове право : підручник / Алісов Є.О. та ін.; Керівник авт. колективу і відп. ред. Воронова Л.К. Харків : Фірма «Консум», 1999. 496 с.

51. Фурман О.М. Державне регулювання діяльності банків. *Економіка та підприємництво.* 2019. № 1 (106). С. 56-62.

52. Щуревич О.І. Теоретико-методологічні основи банківського регулювання та нагляду в Україні. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України.* 2015. Вип. 25.3. С. 338-344.

53. Як банки переживають другий рік великої війни? URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/22/708991/ (дата звернення 18.12.2016).

54. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems. URL: http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf (дата звернення 18.11.2024).

55. Bestmann U. Finanz – und Birsenlexikon / U. Bestmann. 4. Auflage. – Minchen : Deutscher Taschenbuch Verlag, 2000. 934 p.

56. Putnis J., Bonsall N. The Banking Regulation Review, Edition 6. Published in the United Kingdom by Law Business Research Ltd, London. 2015. P.644-667.

ДОДАТКИ

Додаток А

СИСТЕМА БАНКІВСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯДУ

БАНКІВСЬКЕ РЕГУЛЮВАННЯ	БАНКІВСЬКИЙ НАГЛЯД
Це діяльність з приводу розроблення й ухвалення законів, положень, інструкцій, директив, що визначають межі банківської діяльності та передбачають використання конкретних інструментів, методів, щоб забезпечити на належному рівні захист інтересів вкладників, кредиторів, акціонерів, клієнтів, а також сприяти стабільному розвитку банківського сектора в умовах відкритої економіки України	Це моніторинг процесів, які відбуваються у банківській сфері на всіх етапах життєвого циклу банків для відстеження дотримання банками законодавства, економічних нормативів діяльності та інших вимог Національного банку, а також застосування відповідних заходів для виправлення ситуації на початкових етапах з метою досягнення стабільності банківської системи в умовах відкритої економіки України

ФУНКЦІЇ

- Нормотворча - Методологічна - Стабілізаційна - Забезпечення відповідальності	- Контрольна - Захисна - Аналітична - Інформаційна

ЗАВДАННЯ

1. Створення нормативно-правової бази банківського регулювання 2. Визначення методів та інструментів банківського регулювання 3. Встановлення відповідальності за недотримання визначених правил	Посилення банківського нагляду за станом ліквідності, рівнем та якістю капіталу, ефективністю управління ризиками Підвищення довіри до банківської системи Застосування заходів впливу до порушників

ПРИНЦИПИ

- Законності - Загальності - Цілеспрямованості	- Публічності та прозорості - Автономії - Результативності

МЕТОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ

- Адміністративне регулювання - Індикативне регулювання	- Дистанційний нагляд - Виїзне інспектування банків

РЕЗУЛЬТАТ ПРОВЕДЕННЯ

- Стабільність банківської системи
- Зростання довіри до банків
- Створення сприятливого конкурентного середовища
- Ефективна діяльність банків